اجتماعي نظريات

د

ګل پاچا الفت

www.ulfat.de

فهرست

عنوان	مخ
فکر	1
کاراوعمل	5
له کار سره علاقه	8
عقیده	9
اخلاق	10
تعلیم او تربیت	12
دقضاوت شعور	13
ذوق	14
خیال	15
عشق او حرص	16
دمشرانو عشق	18
یوازېتوب	20
زه او ته	21
سترګې مه پټوئ!	22
دزمانې تغیر	24
برابرنه دی	25
داسلام درد منو!	26
دسبافکر	27
پخوانۍ پېښې	27

بسم الله الرحمن الرحیم

فکر

په هغه تورتم کښې چې شعور او احساس د ړندو په شان امسا ټکوي. هلته چه د شرق و غرب امتیاز نشي کېدای او هرڅه مجهوله وي. په هغه ځای کښې چې د اسمان ستوري چاته لوری او لودن نه ښئې او سترګه په سترګه نه ښکاري.
په هغه وخت کښې چې بې له حیرت او ابها مه بل هیڅ شی نه وي موجود او دقبلې پته نه وي معلومه، سړی به کومې خواته درېږي؟ او کوم لوري ته به سجده کوي؟
په دغسې حا ل کې انسان مکلف دی چه فکر به کوي او هرې خواته چه فکر رهبري وکړه هماغه طرف ته به مخ اړوي او خدای(ج) ته به لاس په نامه درېږي.
په دغه وخت کښې که دی لمر خا ته خواته ولاړ وي ده ته دلمر بنده نه ویل کېږي بلکه دقبلې اهل باله شي.
دده قبله او کعبه په دغه حا ل کښې دمشرق (١) په لوري انتقا ل کوي او په دغسې مواقعو کښې چې انسان هرې خواته دفکر په نغوته مخ واړوي دلوی ځښتن مخ هماغه لور وي او د خدای کور هماغلته بویه.
په دغه شان موقف کښې که ځلورتنه ځلورو خواو ته د خپل فکر په اشاره او اجازه مخه کړي او ددوه تنو فکر هم په یوه خوا اتفاق ونه کړي، ځلور واړه داسې مثا ل لري لکه چه کعبه په مینځ کښې وي او هریوه ېې یوه دیوا ل ته مخامخ ولاړوي.
دلته منطق اوبرهان سړي ته په یقین سره داوایي چې په دې ځلورو وتنو کښې که یوه د قبلې لوری موندلی وي، درې نور خو ارومرو په بله خوا ولاړ دي او غولیدلي دي مګر پاك خدای د ځلورو واړو مختلف او مخالف فکرونه پخپل دربارکښې قبلوي او دیوه لمونځ هم له قبلې نه چپ نه ګڼي.
دلته منطقی قیاس د درو تنو په غلطوالی قطعي حکم کوي او په احتمالی ډول دیوه تن دفکر او رای په صحت قایلېږي ځکه چې که دغه ځلورتنه، شرق وغرب، جنوب او شما ل ته نه وي ولاړ بلکه په ځلورو کنجونو درېدلی وي ټو ل په غلطه ولاړدي او یوه هم صحیح لوری نه دی موندلی مګردغه علمي اوعقلي فیصله سره له دغه برهانه اعتبار نه لري او د هریوه فکر حق ګڼل کېږي ځکه چې په دغه حین کښې له انسان سره بې له فکر کولو او تحری څخه بله وسیله نشته او هیڅ یو د بل د فکر په منلواو قبلولو نه دی مکلف، که په دوی کښې یوتن ډېر هوښیاروي هغه نور د خپل فکرپه پیروی نشي مجبورلی او نه هغه بل داکولی شي چه ده ته به یوه خوا حقه معلومېږي اوسره له دې به د بل په فکر پسې درومي اوکعبه به د بل په نظرګوري.
دلته د هریوه فکري او عقلي تکلیف همدغه دی چه پخپله فکر وکړي او له خپل فکرنه کار واخلي.
په اسلام کښې د ځلورو مذهبونو حقانیت په همدغه اساس بنادی او هغه فکری اختلاف چه د ځلورو امامانو مینځکښې موجود دی د هېڅ یوه دفکر حقانیت نه سلبوي.
له دېنه انکار کېدای نشي چې دانسان فکر قاصر اوضعیف دی، دده په نظرکښې یوشی په بل راز معلومېږي په ډېرو شیانوکښې انساني فکر غولېږي، سهوه کېږي او غلطېږي مګرسره له دې لوی خدای پخپل حق اوصحیح کتاب کښې هرهر ځای انسان ته دتفکر او تعقل امرکوی او هغه ځوک چې فکر نه کوي ملامت بولي.

(١) دلته د افغانستان د قبلې لوری په نظر کې نیول شویدی.

له همدغه ځایه مونږ دفکر د ازادۍ په ضرورت پوهېدلي شو او په اجتماعی مسایلوکښې فکرکول اوفکرښکاره کول یو ډېرضروری امرګڼو.
مونږ باید فکر او د فکر خاوندانو ته موقع ورکړو چې خپل کاروکړی او خپله وظیفه په ازادانه ډول اجرا کړي.
دنن ورځې دیموکراسي هم انسان ته همدغه توصیه کوي چې هرڅوک باید خپل اجتماعي افکار او نظریات څرګند کړي او فکر ونه مختنق نشی.
که څوک کوم نا اشنا او نوی فکرښکاره کوی څوک دا حق نه لري چې هغه له ستونی کلک ونیسي اوملامت یې کړي ځکه چې هرفکر اورمرو حق نه وي او حق ته نشي رسیدلی، هر سړی په دې مکلف هم نه دی چه هر ګوره به پخپل فکرکښې حقیقت ته ځان رسوي اوهیڅکله به نه سهوه کېږي، مګر دا د هر یوه وظیفه ده چه فکر به کوي او حقیقت به لټوي.
مونږ به فکرکوو او په حقایقو پسې به ګرزو که ورسېدو دوه اجره دي او که سهوه شوو نو فکرکو ل پخپله یوښه کاردی او انسان له غفلته پرې خلاصېږي.
د دنیا ډېرلوی مفکرین اومشهورپو هان ډېر ځله پخپل فکر کښی سهوه شوي او غلط افکار ورځنې پاته دي چه انسان دبدبختۍ خواته روانوی مګرسره له دې دفکر ازادۍ یو ضروري امردی.
که څوک ووائي چې انسانانو په دنیاکښې ډېر بدبد کارونه وکړه او ډېر ضررونه او فسادونه یې انساني جوامعوته ورسول، راځئ چه دغه نسل قطع کړو او انسان پرې نږدو چه دې دنیاته راشي دا خبره عیناً داسی معلومېږي لکه چه سړی دفکر غلطی او اضرار په نظرکښې نیسي او د فکر آزادي سلبوي.
دوی دومره فکر نه کوي چې دانسانی جوامعو ورکول ددی دپاره چې دوی ته ضرر ونه رسېږی یا دوی چاته ضررونه رسوي څومره غلطه خبره ده.
دفکر مختنق کول او محوه کول دانسانیت په ستونی پښې اینښودل او انساني جامعه د حیوانیت خواته رابلل دی.
مونږ بایدفکر وکړو او بې فکره نشو، دفکر ازادي که د خاینانو، غدارانواوریا کارانو دپاره ضررلری دیوه ملت دپاره ډېرمفید معلومېږي او دسړیتوب ترقی ورپوری موقوفه ده.
که فکرونه آزاد شي او هرڅوک خپل نظریات ښکاره کړی شي مفکرین او فکری مشغله پیداکېږي دغه دمملکت مهم مسائل چې اوس په کښې فکرونه ګنګس اوحیران دی او د مشکلاتو علاج رانه ورک دی اصلی علت یې همدغه دی چې په کلونو کلونو فکرونه ایسار شوي او مختنق شویدي، له دغسی محبوس او مقید فکرنه د حل لاره غوښتل هیڅ معنی نه لري.
مونږ اوس پخپل مملکت کښې لوی لوی خلق لرو او عالمان هم شته مګر دفکر خاوندان ورته نشوویلی ځکه چې دوی فکر نشوکولی اوفکر یې نشو ښکاره کولی. دلته دتفکر مشق او تمرین چانه دی کړی او ددې ورزش دپاره خلق نه دي تربیه شوي، دلته ډېرو پو هانو دډېرو ناپوهوخلقو خبروته ښه ویلي او د دې په ځای چه څوک له چانه فکروغواړي کورکورانه تسلیم اواطاعت غوښتل شویدی، پدې ځای کښې پوهان مجبور شوي دي چه ددین او مذهب مخالف ته ددین حامی ووائي اوتل دزوررو فکروستائي، څوکاله دمخه چاپدی هېواد کښې ښو ته ښه او بدو ته بدنشو ویلی، څوک چه دفکر اوراپي خاوندان بلل کېده په زندانو نوکښې واچول شوه اوفکرونه پکښې مضمحل شوه اوس دنیا بل راز شوه او ددې عصر کارونه له مونږ نه فکر غواړي او دپخوفکرونو تقاضاکوي، مونږ اوس مجبوریوچه فکراو د فکر خاوندان پیداکړو یعنی دفکرکولو مشق اوتمرین وکړو، ددې مشق دپاره میدان اوغولی په کاردی چه هغه جراید اومطبوعات دي مطبوعات باید ازاد وی او ازاد فکرونه پکښې ځای پیداکړي پدې کارکښې ډېرې فایدې دي او دغه ازادی زمونږ دپاره ډېره ضرورده اوس زمونږ په مغزوکښې فکرونه وچ شوي او لکه هغه جنین چه ډېره موده د مورپه

ګیږه کښې مړپاته شي او نشي متولد کیدای مونږ هم دفکرپه تولید قادر نه یو، که چیري دجرایدو او مطبوعاتو ازادی دیوه قانون له مخی پیداشوه له دماغونونه به څه وزیږي اوسرګرداني به ورکه شي.
هریوبه دخپل فکر په صحت او غلطی پوه شي ځکه چه فکر ازادشي انتقاد هم ازادیږي او هرڅوک ښو ته ښه او بدوته بدویلی شي.
دغه دفکرمشق اوتمرین به په فکر کښی قوت او رشد پیداکړی، زمونږ مفکرین به په اجتماعیاتو، اقتصادیاتو اوسیاسیاتوکښې سمې اوصحیح لارې ومومي اوزمونږ مشکلات به خدای(ج) حل کاندي.
مونږ به دسمو او صحیح فکرونو قدر وکړو او دفکر خریداران به په وطن کښې پیداشي، مفکرین به علم اوعرفان ته راغب شي چه دعلمی تتبعاتو په رڼا کښې ښه فکرونه وموموي اوښې لارې وپلټي.
که فکر ازاد شو هرڅوک به دخپل حق مطالبه وکړي او خپل حق به وغواړي.
عدالت په همدغه وسیله په یوه مملکت کښی قایمېدلی شي اومظالم ورکېږي مونږ باید مظلوم ته داحق ورکړو چه دظالم ظلم اود خاین خیانت بیان کړي او حق وویلی شي، همدغه شی دفکر ازادي بلل کېږي او ډېر اصلاحات پرې مرتب کېدلی شي، که فکر ازاد شو دلته به اخلاقی شجاعت اواسلامي جرئت او حقانیت پیداشی بیا به ظالمان ددغومره ظلم او خاینان ددغومره خیانت جرئت نشی کولی او هرڅوک به خپله چاره په اوبوکښې ویني.
فکر او قلم چه هر څومره ازاد شي هغومره اعما ل اوافعا ل مقید کېږي او قوانین تطبیق پیداکوي یعنی له اصولو اوقوانینو نه خلاف څوک څه نشي کولی او هرسړی پخپل عمل اوکردار کښی محتاط وي.
په هرځای کښې چه ښوته ښه اوبدوته بد نه ویل کېږی هلته ښه اوبد مشتبه کېږي او امتیاز یې له منیځه ځي، په دغسی ځایوکښې دظلم او خیانت دپاره زمینه مساعده کېږي او عدالت مري، دهمدی لامله په اسلام کښی حق ګوئي اوظالمانو ته حق ویل ډېر لوی عبادت اوفضلیت ګڼل شوی او له هرڅه نه زیات اجراو ثواب لري.
داسلام په ارکانو کښی دژبې اقرار او دزړه تصدیق دواړه ضرور ګڼل شوی او ددی خبرې همدغه معنی ده چه باېد سړی خپل عقاید او افکار ظاهر کړي او دافکارو د اظهار دپاره زمینه مساعده کړي. هغه څه چه په زړه کښې وي او په خوله نه ویل کېږي محوه کېږي او مري، همدغه وجه ده چه په غیردیموکراسی مملکت کښې افکار او نظریات نشوونمانشی کولی او دفکر خاوندان نه پیداکېږي.
ددیموکراسۍ او دکتاتورۍ په بحث کښې ځینې پوهان وائي په دابتدائی اوبې علمه ملتونو کښې یو ښه دکتاتورپه کاردی چه پخپل فکراوخپله اراده د مملکت دپاره کاروکړي او بې له دېنه چه دچافکر ته وګوري اوله چانه فکر واخلي پخپله نظریه روان شي او پیشرفت وکړي، دوی پخپل بیان کښې دایو شرط زیاتوی، چه دکتاتورباید دځان دپاره کارونکړي اووطن خواه و ملت خواه یوسړی وی ددې نظرېې خاوندان دلایل هم لری اووائي په کوم هیواد کښې چه عمومي فکر روند اوکوڼ وي، دخیر او دشر تمیزیه ښه شان نشي کولی او پخپل بهبود نه پوهېږي هلته که دیموکراسی رایجه شي مملکت دانحطاط خواته درومي او پرمخ تګ ئې له عقله لری خبره ده.
دانظر یه زمونږ په وطن کښی دډاکتر اقبا ل له اشعارو او ځینو نورو مفکرینوله اثارو اقتباس شوېده مګرددنیا ډېر پوهان په هرځای اوهروخت کښی دیموکراسي اود افکارو ازادي له بل شان حکومتونو غوره ګڼي او ددیموکراسۍ او دکتاتورۍ په باب کښی وائي((دمېلمستیا ډېره خرابه کوټه دانتظار له ډېرې ښې کوټې نه بهتره ده))
په دې باندې باید سړی اعتراف وکړي چه هرفکر حق نه وي او ډېر ځله د ډېرو کسانو فکر هم خطاکېږي نودیوه دکتاتور فکر به څنګه هروخت اویه هر ه مسئله کښی له سهو او خطانه خلاص وي.
داممکنه ده چه دډېرو پوهانو اوهوښیارانو دفکرپه مرسته حق او حقیقت ته ورسیږو مګرپه یوه فکر باندې هر وخت دحقایقو کشفول امکان نلري.
دیوه مجتهد او امام په حق کښې هم داخبره منل شوېده چه شیخ کله سهوه کېږي او کله حق ته رسیږي.

دیوه سړي فکر او دډیروفکر هېڅکله یو راز قیمت اویو حق نشي پیداکولی که یوتن فکروکړي او فکربېې له عقل اوقیاس سره برابر هم وي بیاهم داجتماع یعنی دډیرو خلقو د فکر په مقابل کښې ضعیف دی او دجماعت فیصله دفرد له فیصلی نه قوت لري، پدی خبره کښې هېڅ تردد نه دی پکار چه دیموکراسی۔ اوشورائي اصول هرګوره ښه دي او په هغه ځای کښې چه هرڅوک دفکر کولو اوفکر ښکاره کولو حق لري او کارونه دجماعت په فکر کېږي هلته دعدالت امکان له هغه ځای نه زیات موجود دی چه یوفکر حاکمیت او تسلط لري او ټول کارونه دیوه سړي خوښې ته سپارل شوی وي، دیوه سړي فکر د اعتماد وړنه دی، انسان سره له دې چه خدای ډېر فضایل ورکړیدی بیاهم یوازې په انفرادي صورت یو ضعیف متحیر اومتر دد مخلوق دی چه پخپله هم پخپل فکر باندې اعتماد اوتکیه نشي کولی اوپه هرشي کې داجتماع شاګرد دی او د جماعت له تاثیر لاندې دی.

زموږ دابحث یوه باریکي لري چه ظاهراً د تناقض رنګ پیداکوی ځکه چه کله د فرد فکر ستایو او حق یې ګڼو، کله ورته قاصر اوضعیف وایو او عدم اعتماد پرې ښکاره کوو د همدې لامله د جماعت فکرمرجح او غوره ګڼو مګرکه څوک دقت وکړي هغه پوهېږي چه دفرد فکر سره له نیمګړتیا او قصوره د خیر و شر، دښو اوبدو ممیزدی، که سړی سل ځله پخپل فکر کښی غلط شي بیاهم باید په هره خبره کښی فکروکړي اوفکر پرې نږدي.

فکر دانسان یوداسی ملګری دی چه که هرڅومره سهوې اوغلطې ورځنې ووینې اوډېر تاوانونه وررسوی بیاهم لاس ورځنې ناخلی اوپه هره خبره کښی ترینه سلا اومشوره غواړي، داچه موږ د یوه سړي فکر دنورو افرادو دفکرپه مقابل کښې نه منو معنی یې دانه ده چه د فرد فکر ته اعتنا نلرو بکه معنی یې همدغه ده چه د فرد فکر ته زیاته اعتنا لرو، که موږ دیوه سړي فکرته هرڅه وسپارو معلومه خبره ده چه دبل فرد او دنورو افرادو فکرته څه اهمیت نه ورکوو او په احترام ورته نه ګورو.

ځینی داسی افراد شته چه پخپل غلط فکرډېر ټینګ درېږي او دبل صحیح فکر ته نه وراوړي، دهمدی لامله وایو چه دیوه مملکت کارونه بایدپه یوه فکر اجرانشي او یوه فکر ته هرڅه ونه سپارل شی.

دهرسړی فکر دهغه دتصوراتو اوشغل و مصروفیت له تاثیرلاندې وي او واقعات و حوادث، تلقینات او تبلیغات فکررا اړوي، حب او بغض، خوشبیني او بد بیني د فکرپه بدلون کښې ډېر دخل لري.

دیوه سړي فکرچه یوې خواته متوجه شي په هغه خواکښې ډېر باریک شیان هم وینی مګرپه بله خواکښې ډېرواضح شیان نشی لیدای یاېې نشی منلی نوهرکله چه څوتنه په یوه موضوع کښی فکروکړی او هریو د مختلف نظر خاوندوي نوموضوعاتوته له مختلفو خواؤ کتل کېږي او ټول اطراف اوجوانب سنجول کېږي، ددغو ټولو فکرونوله مقارنې اومقابلې څخه یوه معتدله فیصله په لاس راځې اوله انفرادی فکر څخه افراط او تفریط ورکېږي.

موږ باید د هر فردفکر ته په احترام وګورو اوپه حق ورته قایل شو، دهېڅا فکرېې له قوي اومنطقي دلایلو دبل دفکر تابع ونه ګڼو او دا و نه وایو چه یودې دبل په فکرپسې په پټو سترګو اوبې دلیله روان شي مګردفکرونو شریکول او د فکر تول یوه ضروري خبره ده او دمنطق وبرهان یا صحیح استدلال په مقابل کښی له خپل فکره تېرېدل اودبل فکرمنل په کاردی.

داشتباه په وخت کښې چه له څوتنو نه قبله ورکه شي هریو به پخپل فکر یوې خواته درېږي مګرکه له یوه سړي سره قطب نما یا کومه داسې صحیح اله موجوده وي چه لوری اولودن معلوموي هلته به هر څوک هرطرف ته مخ نه ګرزوي.

په فکر کولوکښې بایدله دقت اوتعمق نه کار واخستل شي، ډېر خلق وي چه فکر یې یوې خبرې ته ډېر ژررسېږي اودچا خبره په نیمه پوهېږي مګرپه مسائلو سطحي اوسرسري تېرېږي دغسې کسان په رشتیا چه په نیمه پوهېږي او پوره نه دي پوهېدلي، دیو عالم او بې علمه په فکر کښې همدغومره فرق وي چه دهغه په فکر کښې دقت موجودوي او ددې بل نظر برسېره او څرښنده تېرېږي.

فکربايد له فعل اوعمل سره تماس او تعلق ولری او دتجاربو په محک بې صحت او سقم معلوم شي، تجربه په حيات کښې ډېر تاثير لري او پس له کړو او او کارکولو لاس ته راځي، هرکله چه افکار عملي شي اوپس له تجربې نه بې صحت معلوم شي هغه وخت دعلم درجه مومي اوقوت پيداکوي.

چـه لـه لـرې سـړی کانـدي سنجشـونه کارتـه نـه رانـږدې کېږي کـړي فکرونـه

لــه دې فکـــر اوسنجشـــه پيـــداکېږي دماغونوکښـــې سودازړوکښـــې غمونـــه

بـې لـه فکـر ه چـه خـوک کـار کـړي خوشـې زيـار کـړي

چـــه بـــې کـــاره کـــړي فکرونـــه ځـــان خـــوارکړي

چـــه عمـــل اوفکريولـــه بلـــه بېـــل شـــي

عمـــل خوارشـــي فکـــر ورکـــه ســـمه لارکـــړي

کار او عمل

وروسته له فکر کولوکار اوعمل په کاردی، بې عمله فکراو بې فکره عمل يو هم سمه او صحيح نتيجه نه لري، فکر د همدې لپاره دی چه سړي ته کار او دکارسمه طريقه وښئې، د انسان صلاحيت اوقابليت دکار اوعمل له مخې معلومېږي.
تقوی او عدالت، ظلم او فسق دانسان په اعمالو اوکردار کښې ځان ښئې.
له ښه فکر نه ښه اراده او له ښې ارادې نه ښه عمل پيداکېږي ځکه کار اوعمل ته د فکر نتيجه اوغايه وايو او اصلي مقصد يې بولو.
فکر پخوا له عمله ديوه مړی مثا ل لري اومفکوره په عمل ژوندۍ کېږي دفکر صحت او غلطی پس له کار او عمله معلومېږي هغه فکر چه عملي کيدای نشي څه قيمت نه لري.
خوک چه فکر کولی شي اوکارنشي کولی هغه لکه ګوډ اوشل داسی دی چې هيڅ ځاي ته نه رسېږي اوپه هروخت کښې بل ته محتاج دی.
هغه چه کارکولی شي اوفکر نشي کولی دړندو مثا ل لري چه لياره نه ويني او په لياره تللی شي.
کاردانسان هغه اقتدار څرګندوي چه دلوی ښتن له قدرت څخه فيض اوبرخه لري اوانسان ته د خلافت حق ورکوي.

دمنطق پوهانو انسان په نطق (عقل) اوفکر له نورو حیواناتو بېل کړی مګر که نوي اصطلاحات جایزوګڼل شي نوپه کار او فعالیت پې بېلول بهتر دی.
د ځمکې په ټولو ژوو او حیواناتو کښی انسان یوفعا ل اوکاریګر مخلوق دی چې دده په کارونو اوفعالیتونو دادنیا معموره او ودانه ده، دغه لوی لوی ښارونه او لوړې ماڼې، دغه دکار فابریکې او ماشینونه دغه سمسورباغونه او ښنه فصلونه،دغه لوی جهازونه داورګاډی او طیارې د انسان دفعالیت اوکار شوا هد دي چې انکار ترېنه نشي کیدلی.
پاک خدای په کار او فعالیت کښې د خلقت او ایجاد قوت اېښی دی او داسې څه ترېنه پیداکېږي چې دمخه یې تصور هم نشی کېدای.
دا ممکنه ده چې دریابونه وچ شي، دغرونو کاڼې تمام شي، دپادشاهانو خزانې تشې شي، په معادنوکښې څه پاته نشي او هرڅه خلاص شي مګر هغه څه چه دکاراو عمل په کڅوړه کښې دی هغه تمامېده نه لري او وخت په وخت نوی شیان ترې را اوزي.
دانسان اصلي اوحقیقي ثروت کاراو دکاراستعداد دی،په همدغه شی انسان هر څه پیداکوي او له جهانه ددنیا او اخرت استفاده کوي انسان د کار او فعالیت په مرسته مړه مواد هم په کار اچوي او د ژوندیو شیانو کارترېنه اخلي، دغه ماشینونه چې ده په حرکت راوستلي دي او شپه ورځ کار کوي دا خبره ثابتوي چې انسان په نورو شیانو کښې هم دکار اوفعالیت استعداد پیداکولی شي.
دانسان په قدرت کښې دانشته چې بې روحه شیان ژوندی کړی مګر داکولی شي چې له ژوندیو شیانونه پکښې زیات قوت او ګرندیتوب پیداکړي او په هواکښې یې وګرزوي. په کار باندی آثار او نتایج مرتب کېږي او ددنیا اواخرت ښکه همدغه شی دی. .
صالح عملونه اوښه کارونه د خدای په دربارکښې ډېرقدر لري، او په مثقالونو خرڅېږي. په فعالیت اوکار کښې پاک خدای دومره برکت ایښی دی چې سړی ورته په یوه معین مقدار او معیار نشي قایلیدلی، داکیدای شي چه دکار او زیار په اثر له یوه زړي نه سمسو رباغونه جوړشي اوله لږ و دانونه خروارونه پیداشي.
دانسانانو په کار اوعمل غرونه سوري شوه، بیابانونه زرغون شوه، په دریابونو کښې لارې جوړې شوې هوا او فضا له ښو لاندې شوه، دځمکی له سینې نه پټ شیان رااوتل او داتوم بمونه پیداشوه.
که اوس هم څوک د کارپه قوت او قدرت نه قایلیږي هغه به ډېر بې شعوره وي.
دانسان په مټ او بازو، زړه او دماغ کښې د کار او عمل یو دا راز قوت اواستعداد موجود دی چه له هر څه نه هرڅه جوړولی شي او په عناصر وکښې تغیر اوتحو ل راولي.
دانسان په خوارقو او اختراعاتو کښې کارډېره مهمه اوستره برخه لري.
ددنیا له ایجادنه تراخرته پورې په دغه اورده او طولاني سفرکښې د انسان دلارې توښه اوپانګه همدغه دکار او فعالیت قوت او طاقت دی چه ورځ په ورځ یې اثراو برکت زیاتېږي او په دغه خوری کښی هیڅ نقصان نه راځي.
په کوم هېواد کښې چه دکار اوعمل خاوندان موجود دي هلته دانسانانو جونګړې او کنډرې په عالي قصرونو او لوړو ماڼیو بدلې شوي دي، هلته دسیندونو مخه نیول شوی او دانسان په خوښه یې مجراپیداکړیده، په هغه ځای کښی غرونه او رغونه شق شوي او ډېر پیچومی اوار شویدي، هلته په سرکونو باندې دخرو او غویو په ځای اورګاډی او موټرونه چلېږي او په حیات کښی سل راز ه راحت او سهولت لیده شی.
بیکاره اوبی فعالیته انسانان اوس هم په سمڅو اوغارونو کښې استوګنه لري او د حیواناتو څرمنی اغوندي د هغوی خوراک او س هم دغرو بوټي دی او له وحشیانونه دژوند په لحاظ ډېر لږ فرق لري.

کار دانسانانو ډېر مشکلات او احتیاجات رفع کوي او ډېرې اسانۍ پیښوي مګر د ا هله چه له کار سره فکر او عقل ملګری وي او یو له بله مرسته وکړي د پوهانو او نا پوهانو کار دفایدې او نتیجې په لحاظ د ځمکی او اسمان قدرته فرق لري، هغه کارونه چه فکر اوعقل پې نه خوښوي دګټې په ځای زیان اوضررلري.
په کاراو عمل کښې باید اشتراک او اجتماعي تعاون موجود وي ځکه چه انفرادي فعالیت ډېر لږ منافع لري او لکه انفرادي محدود تجارت سر ګرداني بې ډېره اوګټه بې لږه وي، یو سړی داکولی شي چه دحیات او ژوند له لیارې یوازې واړه واړه کانې لرې کړي مګرهغه پیچومی چه په دغه لاره کښې موجود دی د ډېرو خلقو مشترک فعالیت اوکډه سعیه غواړي، داپیچومی هغه وخت او اریږي چه ټول ورته متوجه شي او په ګډه کاروکړي.
تر څو چه په یوه ملت کښی اجتماعي همکاري پیدانشي د حیات لوړې ژورې نه ورکېږي اوپوره راحت او سهولت نشي پیداکېدلی.
مونږ باید اول دفکر اوعمل موافقه حاصله کړو اوبیا دډېر افرادو فعالیتونه متفق کړو چې یوې سمې او صحیح نتیجې ته ورسېږو.
وایي چه په یوه وچه بیدیاکښې یوشل او یوړوند یو ځای شوه، هلته اوبه نه وې، سېوری نه و، ډوډی نه و او د دواړو ژوند په خطرکښی و.
ړوند لیاره نه لیده او نه پوهیده چه کومې خواته ودانی اوابادی ده؟
شل ته لوری او لودن معلوم و مګر تللی نشو او پښې بې نه وې.
دوی دواړه وروسته له مفاهمی او موافقی نه په دی راضی شوه چې شل ړانده ته وربه شاشي، دی به هغه ته لیاره ښئې او هغه به ځي.
په دغه ډول دواړه ودانۍ اوابادی ته ورسېدل اوبخې اوبه توده ډوډۍ بې پیداکړه، که دغه شان دعمل اشتراک اوکډ فعالیت پیداشو شل او ړوند هم یوځه کولی شي او یوه ځای ته رسېږي که هر یوبیل بیل کوشش کوی یو هم له دې بیابانه ژوندی نشي وتلی اوپه لوږه تنده کښې پاته کېږی.
دیوه ملت دپیشرفت او سعادت لپاره دفکر اوعمل اشتراک ډېره صحیح نسخه ده او ډېر مشکلات پرې حل کېږي.
کارونه د نتیجې اوفایدې په لحاظ په دوه ډوله دي:
یو هغه کارونه دي چه نتیجه بې ژر لاس ته راځي اوګټه بې په لږ وخت کښې معلومېږي، ځینې نورداسې دي چه نفع او فایده بې ځنډ غواړي اوپس له ډېر انتظاره بې نتیجه راوزي.
ددی دواړو کارونو مثا ل داسې دی لکه ځینې حیوانات یا نباتات چه په لږ وخت کښی لوئېږي اوپه لږ وخت کښې نتیجه ورکوي، ځینې نورپه ډېر وخت کښې کما ل ته رسېږي اوثمره بې پس له ډېر وخته څرګندېږي.
یو چر ګوری په څو ورځو کښی له هګۍ راوزي او په څو میاشتو کښې په هګیو راځي او ډېر بچې راوړي یوه اسپه پس له څو میاشتو یوبچې راوړي او هغه هم پس له ډېرو مباشتو دسپرلي کېږي او ډېر انتظار په کاردی چه یوسړی یوه ځای ته ورسوی.
همدغه شان یو حیوان په څومیاشتوکښی بلوغ او کما ل ته رسېږي او یو انسان پس له ډېر و کلونو رشد او ځلمیتوب ته رسېږي نو هغه نتایج چه پس له ډېر وخته په لاس راځي له هغو نتایجونه سترا و مهم دي چه په څو ورځوکښې حاصلېږي کارونه او اعما ل هم دنتا یجو او فوایدو په اعتبار ځېنې آني اوځینې ځنډنی دي.
څنګه چه علاجونه او چارې په فوري او اساسي علاجونو بېلېږي او بی له یوه فوري او آني ضرورته مونږ دخپلو رنځورانو اساسي علاج ته متوجه کېږو، باید کارونه هم په اساسي ډول شروع کړو او هغه کارونه چه پس له ځنډه ځنډنی فواید لري له نظره نه غورځوو.

کوم ملتونه چه کارته دآني اوفوري منافعو په لحاظ ګوري او نتايجوته انتظارنشي ايستلى هغوى له لويو او مهمو منافعو محروم دي اوتل بې په چرګو او چرګورو نظر وي هغوئ ددى په ځاى چه د ځوکالولپاره اساسي پلانو نه طرح کړي او هغه عملي کړي شپې او ورځې په نظرکښى نيسي او د چا خبره خپلې شپې تيروي.
هغوى په دې باندې ښه نه دي پوه شوي چه دملتونو عمرلکه ديوه فرد عمر لنډ او محدودنه دی چه په دغسې لنډو پروګرامونو سرته ورسيږي او اني ګټې په نظرکښى ونيسي.
هرکله چه يو دهقان تخم کري او نه مياشتې وروسته حاصل اخلي يوملت بايد داسې تخمونه هم وکري چه شل ديرش کاله يايو قرن او دوه قرنه وروسته نتايج ورکوي او فوايد بې ظا هريږي.
دديموکراسي حکومتونو او استبدادي حکومتونو يوفرق همدغه دی چه په کوم ځاى کښې چه ملى شوراګانې موجودې وي او د ملت وکلاء دملت خيرو شرسنجوي نود ملت عمر او پاينست په نظرکښې نيسي او دنقشو طرحه کولو په وخت کښې دملت عاقبت او آينده سنجوي مګر يو مستبد حکومت چه هرڅه کوي خپلې شخصي ګټې ته ګوري او د خپل عمر په احاطه کښې د ځان ګټه لټوي. مونږ بايد په اجتماعي امورو اوکارونوکښې اساسي بهبود له نظره ونه غورځوو اولوټه اينبودل او تبريدل په هيڅ کار کښې غوره نکړو او يو فرد دا نشي کولی چه په خپل کار او عمل کښې سل کاله وروسته په نظرکښې ونيسي، يوملت خو بايد خپله اينده اوراتلونکى نسل هېر نکړي اوداسى کارونه وکړي چه لمسو او کړوسو ته بې هم نفع اوفايده ورسيږي او د ودانۍ اساس بې ډېر ټينګ اومتين وي، هر کله چه يو سپين ږيرى دهقان په اخرعمر کښې نوى نيالګى ږدي چه روستنى بې سيوري ته کښيني او ميوه بې وخوري يوملت به ولې داسې کوي چه لکه يو دکاندار هر وخت ځانته له بازاره ميوه واخلى او دباغ جوړولو په فکر کښې نه وي.

له کار سره علاقه

په کتابونوکښې بې راوريدي چه له کارسره علاقه دسړى ټول فکر دکار خواته متوجه کوي او هر څومره چه د کار مينه په زړه کښې زياته شي دانسان په کوښښ کښې هغومره زياتوالى راځي اوکار ښه کيږي.
دا خبره محض کتابي خبره هم نه ده کله که تاسي پخپلو مزدورانو پسې دکار کولو په وخت کښې څارکړى وي دا به درته معلومه شوى وي چه ناراسته لوګرى خپل لورپه لوټه تيره کوي او هيڅ کارنه کوي ځکه چه هغه له کارسره مينه اوعلاقه نه لري او دکار شوق بې په زړه کښې نشته، ډېر خلق دي چه سړى و رځنې د حا ل احوال پوښتنه وکړي وائي شکر دى شپې او ورځې تيريږي، نوهغه څوک چه محض دشپو او ورځو تيريدل غنيمت ګڼي او شکرونه باسي هغه به کار ته په څه نظرګوري اوله کارسره به څه علاقه لري؟
زمونږ ډېر ښه مامورين او کار کونکي هغه کسان دي چې په حاضرۍ ټينګ دي او په وخت کارته راځي که څه هم هيڅ کارنه کوي او قصې کوي.
اکثره خلق چه له اجتماعى امورو سره علاقه ښئي په دې ټکي ډېر زوراچوي چه څوک کارنه کوي له کارسره علاقه نه لري.

که ربښتيا وواېو تشخيص بد تشخيص نه دی، خلقو مرض راله پېژندلی دی مګر په علاج کښې نه دی کړېدلی چه له کارسره علاقه څه وخت او څنګه پيداکېږي؟
پخوا له دېنه چه وګړي دتعليم او تربيت په اثر يو اجتماعی شعوراو احساس پيداکړي او وطن خپل کور وګڼي او د مزدورانو چم ورسره ونکړي مونږ څه کولی شو؟ اودکار علاقه څنګه پيداکولی شو؟ ددې سوال په جواب کښې د هرچا خوښه چه هر څه وايي، زه خو يو ه مهم ټکی ته اشاره کوم او وايم که دلته غړيدونکی او بينا سترګې پيداشوې اوکارته بې کتل اورمرو له کارسره علاقه پيداکېږي او کارونه ښه کېږي، تراوسه پوری خوپه هره اداره کښی له يو آمر اومشر د تفتيش په ډول ننوزي سمدلاسه حاضر ي ګوري او بل هېڅ شی نشي ليدلی تر دې وخته خو مونږ د حاضرۍ اخستلو او حاضرۍ ليدلو نه نه يو اووښتی اوکار ته نه ګورو، په هېڅ اداره کښې هېڅوک په وزګار کښينا ستلو او کارنه کولو له جزا لاندې نه دی راغلی او حاضر ګڼل شوی دی هرکله که د کار مبصرين په کارپسې وګرزېدل او کارته بې کتل، دهر چا پېشرفت او ترقی دکارله مخې شوه او نورشيان له مينځه ووتل له کار سره به علاقه پيداشي او کارته به په مينه او محبت خلق وګوري.
انسان له خپل پېشرفت اوخپلی ترقۍ سره ټينګه علاقه لري که ترقي بې له کارکولو په بل راز ممکنه نه وه او د چا کارنه ورکيده دکارمينه په زړونو کښې ځای نيسي او له کارسره علاقه پيداکېږي.
په هر بازار کښې چه هره متاع ښه خرڅېږي خلق هماغه شی ورته راوړي اوپه هماغه شي پسې ګرزي، که د کارخريداران پيداشوه او کارونو قدر او قيمت پيداکړه د خلقو په مټو کښی به زور او قوت پيداشي او ډېر درانه پېټی به په اسانه اوچتوی، بيا به زړونه دغسې ساړه نه وي او خلق به دتملق او چاپلوسۍ په عوض کارکوي او هرڅه به دکار په لمن کښې غواړي خلق به په دې پوه شي چه کار او زيار لکه يو کامل پير خپل مريد لوړو مراتبو او مدارجو ته رسولی شي او په کارباندې هر راز کارونه کېږي.
که زمونږ ښارته يونوی کاروان راغی اودکار ښايسته اوښکلې منظره بې خلقوته وښودله بيا به دکار غلامۍ په باداری اوسرداری خپله ښه بدله کړي او پادشاهان به بې خريداران شي.
اوس خو کاردنوکرانو او مزدورانو کاردی مګرکه اصلي او حقيقي څيره بې څرګنده شوه زليخابه بې په مينه او محبت افتخار وکړي او داغلام به .زښت ډېر عزيز شي.

عقيده

له دې حربي ټانکونو نه هغه خوا دډېرو توپونو اوډېرو لښکروتر شا له هوايي طيارونه ډېر پورته يو دا راز قوت ليدل کېږي چه په ټولو قوتونو غالب دی. له دې قوت سره نه او ر او نه اوبه مقاومت کولی شي او نه ورسره په توره او علم مقابله کېږی.
داقوت هغه عقيده ده چه انسان هر راز ايثار اوقربانۍ ته تياروي اوپه ملتونو کښې يو فعا ل عقل، نه وېرېدونکی عشق، فرهادی عزم اوسيلابي حرکت پيداکوي چه هېڅوک او هېڅ شی بې مخه نشي نيولی، که تاسې کوم داسې ملت ګورئ چه هغه په هېڅ شي عقيده او باور نه لري او دهېڅ شي لپاره له سر او ماله نشي تېرېدلی يقين وکړئ چه هغه ملت لکه داوبو څک ډېر ژر ورکېږي او محوه کېږي.

هغه د روح خوشحالی او دزړه اطمینان چه سړی يې نه په ما ل او دولت کښی موندلی شي او نه يې دعلم وفلسفی په رڼا کښې څوک مومي نه په لوړو ماڼيو کښې پيداکېږي نه په زيب و زينت او جاه وجلال کښې ليده شي دعقيدې خاوندان يې دعقيدې په لاره کښې په هرقدم کښې مومي او هرساعت يې استقبا ل کوي.

کوم کسان چه نه په ديني اساسانو ايمان لری اونه په اخلاقي او روحاني نواميسوګرو هيدلی دی، نه يې په نظرکښې ملي شعايرڅه قيمت لري، هغه په هېڅ مه حسابوئ او هېڅ يې وګڼئ.

انسان يوازی هغه چا ته نه وايي چه شکل اوبڼه يې د بنيادمو وي او دانسانانو جامې يې اغوستی وي، هغه اشخاص چه له خوراک او څکاک نه هغه خوا نور څه نه پېژني او له مادي خوندونونه غير بله قبله اوکعبه نه لري هغه بايد د هوا دمرغانو په شميرکښې راشي چې ددنيا له باغ وبڼ نه ميوې او دانې ټولوي، په ګڼو اوشنو ښونو کښې اوسي او نور هېڅ کار نه لري اود هېڅ کارنه دي.

بې عقيدې خلق لکه دلارو او کوڅو خځلې داسې وي چه هوايي بادونه يې هرې خواته وړي او لوبې پرې کوي، مګر هغه چه عقيده لري او په يوه عقيده ټينګ ولاړدی دهغوی عزم او اراده دومره قوي وي چې د نمرود له او ره هم نه وېرېږي او په خطراتو ډېر زړور ورځي.

دعقيدې پيداکول او ټينګول يوقوي او مقتدر پالونکی غواړي چه عملاً د عقيدې په نشر او تحکيم کښې برخه واخلي او دعقيدې عاشق وبلل شي.

دعقيدې په ټينګوالی او ککلوالی کښې ادبيات ډېره حصه لري بلکه کيدای شي چه عقايد ايجاد کړي او يوملت دځينو شيانو معتقد وګرزوي.

دغه دوطنيت او مليت مفکوره چه د ځينو اقوامو لپاره عقيده ګرزېدلې ده په اصل کښې ددې عصر د ادب مولود دی اوشعرو ادب په کښې عقيدوي قوت پيدا کړی دی. څنګه چه شعر او ادب عقايد ټينګوي، فلسفه او سياست په عقايدوکښې ضعف او فتور راولي او له خرافاتو سره يې برابروي د شعر او ادب دا وظيفه ده چه معتقدات او اخلاقي مبادي ټينګ وساتي او په دغسې ذهني روابطو د يوه ملت ارتباط او اتصا ل قوي کړي.

اخلاق

ښايي چه داعنوان د هر چا خوښ نشي او هرڅوک دغه مضمون تراخره ونه لولي مګر زنځورانو ته سړی ښخو نده دارو هم ورکوي او دواګانې اکثره بد خونده او بې مزې وي.

مونږ ډېر سره اوسپين مخونه، غټ څټونه اوقوی وجودونه ګورو چه په راز راز روحي او اخلاقي مرضونو اخته دي او ډاکترانو ته ځانونه نه ښيې.

زمونږ طبيان هم په دغسې نا جوړيو ښه نه شي پوهېدلی اوله مريض نه دطبيب حا ل ډېر بتر معلومېږي.

ديوه ملت دپاره ترهرڅه دمخه داپه کار دی چه خپل اخلاقي شان او وضعيت ته ملتفت شي او خپل زړه او دماغ معاينه کړي. داخلاقو رڼا زمونږ په هيواکښې لکه دغلو ډيوه ډېره خړه اوکم نوره ده په دغسې تياره او تورتم کښې د انسانيت اوسړيتوب صفات او خويونه ورکېږي اوسړي ته څه نه پاته کېږي.

مونږ اوس نږدې نږدې داسې مرحلې ته رسېدلي يو چه بد اخلاق ښه ګڼو اوپه ناوړه خويونو افتخار کوو ځکه چې اخلاقي ذايقه موبايللي ده او خواږه راباندې ترخه لګيږي.
اوس مونږ فريب، چل او ټګی هوښياری بولو، له يوه او بل سره مجامله او منافقت، بېځايه مراعاتونه او د حق ويلو په ځای کښې چوپ کښېناستل مهارت اوهنر ګڼو، صداقت راته دساد ګانو خوی او خصلت معلومېږي اوسخاوت دبدوی او ابتدائي اقوامو عادت شمېرو.
ډېر خلق شته چه له اخلاقي مباحثو څخه مړښت اوبې نيازي ښکاره کوي او وايي هغه خويونه چه پخواستايل کيده اوس نه په کاربږي، مونږ بايد زاړه تعليمونه پرېږدو او په دې اقتصادي عصرکښې د جود اوسخا سندرې ونه وايو.
زه دا منم چه ددې عصر اقتضا په اخلاقو او عاداتو کښې څه تغير پېښ کړی او اخلاقي ذوق بې څه قدرته اړولی دی.
په دې وخت کښې دصداقت اوسخاوت عناوين د چا توجه نه جلبوي مګر دانشم منلی چه اخلاقي تعليم بيفايدې دی او ضرورت ورته نشته.
ترڅو پورې چه انسان په دروغو شرمېږي، تر هغه وخته چه يو انسان دبل انسان صميميت او ملګرتياته محتاج دی، ترهغه زمانه چې انسان په مينه او معاونت خوشحالېږي او د دوستۍ قدر کوي مونږ به رښتيا او وفا، اخلاص او محبت، ايثار او سخا ستايو او احسان ونېکۍ ته به په ښه سترګه ګورو.
ځينې کسان چه په دوايروکښې کارونه کوي اورسمي وظايف لري هغوی داخلاقو له کتابه يو يادوه شيه غوره کړی او هماغه کافي ګڼي.
دوی ډېر ځله په وظيفه شناسۍ او پاک نفسۍ وياړي او دچا اخلاقي مراعات په ځان لازم نه ګڼي بلکه بې پروايي اوبې اعتنايي ورته ښه معلومېږي او له لحاظ و خاطر سره مجادله ضرور بولي. دا راز خلق سره له جدېت اوفعاليته اوسره له دې چه له چا نه رشوتو نه نه اخلي اوله حقه نه تيرېږي خلقو ته ښه نه معلومېږي او په نفرت ليدل کېږي ځکه چه دوی هغه انساني اواخلاقي جاذبه نه لري چه د خلقو توجه جلبوی اوپه زړونو تسلط پيداکوي.
دوی په دې رازنه دي پوهېدلي چه ژوندون يوازې فعاليت او ماشيني حرکت نه دی چه سړی پرې اکتفا وکړي او په نور څه پسې ونه ګرزي.
څنګه چه مونږ په اجتماعي حيات کښې يو دبل لپاره کار کوو او تعاون ته اړيو، يو دبل ترضيې ته هم محتاج يو او ددوستانه علايقو او روابطو په ساتلو ترهغه حده چه اخلاق اجازه راکوي مکلف ګڼل کېږو.
اجتماعي ژوندله مونږ نه داغواړي چه له خلقو سره يو ښه راز اتصا ل او قرابت پيداکړو او د اخلاقو په مرسته په زړونوکښې محبتونه توليد کړو.
ښه اخلاق او ښه خويونه د همدې دپاره دي چه مونږ يوله بله نږدې او په مونږ کښې اجتماعي همدردي پيداکړي.
که دغه انساني جاذبه نه وي موجوده نو دغه کلي او ښارونه چه مونږ په کښې او سو، مونږ نشي راټولولی او د دوه ورونو ژوند هم ډېر تر يخېږي او ېبخونده کېږي.
اخلاق بايد په مونږکښې لورېنه او پيرزوينه پيداکړي، له زړونو اوسينو څخه عنادونه او حسد و کدورت وباسي، ژبه په رښتيا ويلو او حق بيانولو وچلوي او دحرص اوشهواتو مخه ونيسي.
د يوه ملت اخلاق چه فاسد او خراب شي هغه ارومرو د انحطاط اوپېتوالی خوا ته درومي او له ډېرو بدبختيو سره مواجه کېږي.
په يوه ملت کښې که اخلاقي پابندي نه وي مو جوده، هلته قوانين او اجتماعي نظام د مفاسدو او مظالمو مخه ښه نشي نيولی او عدالت ښه نه قايمېږي، هغه خلق چه له ښو اخلاقو تېر شوي دي او اخلاقی تربيه نه لري هلته ډېر فجايع او مصيبتونه ليدل کېږي او انسانان سمه لاره پرېږدي په نفس وشيطان، هوا او هوس پسې درومي.

هلته عياشي اوشهوت پرستي، دروغ ويل او حق پټول رواج پيداکوي او دخيرو صلاح مينه له زړونو څخه وزي، په انساني شعوراو ادارک کښې تغيير پېښيږي، دښو او بدو تميز څوک نشي کولی، دفضايلو قدر او قيمت کمېږي، صبرو ثبات استقامت او حقانيت په افرادو کښې نه پاته کېږي، هر څوک هرڅه کوي او شرم و حياله سترګو وزي، هغه تقوىٰ او عفت چه انسان له هلاکت او رذالت څخه ساتي ضايع کېږي او افراط و تفريط د عدالت او مساوات ځای نيسي.

ددغو ټولو ملاحظاتو په اثر يوملت بايد خپلي خزانې دومره ټينګې ونه ساتي لکه چې خپل ملي او عالي اخلاق ساتي.

داخلاقو ساتنه ترهرڅه زياته ضرورده، که اخلاق نه و، هيڅ نشته او هيڅ نه پکارېږي. بې اخلاقو ژوند د مريضانو او رنځورانو ژوند دی چه له ډېرو شتو سره بېخونده او بې مزې وي.

دغه راز نا جوړتيا صحيح اديان او ليکوال ورکولی اوکمولی شي او د همدوی کار دی چه لوړ او عالي اخلاق په ملت کښې وساتي او محوه کېدوته يې پرې نږدي.

تعليم او تربيت

چاچه دتعليم اوتربيت ټکی اوربدلی او د دواړو په مفهوم اومعنی کښې يې غور او دقت کړی دی هغه پوهېږي چه تعليم بېل شی او تربيت بېل شی دی.

علم په ټوله نړی کښې تقريباً يو راز وي مګر تربيت په هرملت او هرمملکت کښې بل راز کېږي. علم په لږ وخت کښې ديو څه کتابونو په ورلو او ترجمه کولو له يوه ځايه بل ځای ته نقل شي مګر دتربيت انتقا ل عمرونه اوډېر وسايل غواړي.

دعلم ښودنه د يوه ملا او معلم کاردی، مګرتربيه کو ل دمحيط او جامعې، دمور اوپلار، دکوراو کورنی، ديوه قايد او مرشد وظيفه ده.

علم په الفاظو اوکلماتوکښې ځای لري مګرتربيت په عمل اوکردار کښې ځان ښئي.

دغه راز تعبيرات زښت ډېر دي اوسړی کولی شي چه دتعليم اوتربيت راز راز تعريفونه وکړي او بيل بيل لفظونه ورته په هره ژبه کښې پيداکړي. تعليم ته ښودنه يا پوهونه وواييي او تربيت روزنه اوپالنه وبولي، هغه آسان او دا ګران کار وګڼي. دمدنيت او تهذيب، اخلاقو او عاداتو اساس تربيت وبولي او په اختراعاتو او اکتشافاتو کښې علم ته زياته برخه ورکړي.

دا کېدای شي چه ديوه سړی فهم او ادارک، پوهه اوهوښياري زياته وي، کتابونه يې ډېر لوستي وي، معلومات يې له مدني اشخاصونه هېڅ کم نه وي مګر دتهذيب اوتمدن په لحاظ په ډېرو ابتدايي مراحلو کښې پاته وي.

يو سړی داکولی شي چه دمعلوماتو او نظرياتو په اعتبارد خپلي جامعې اومحيط له عمومي سطحې ډېرلوړ شي، خپل لباس اوخپل ظواهر بل راز کړي مګر خپله محيطي او نژادي تربيه هغومره نشي اړولی او هغه ترقي چه په هغه خوا کښې کوي دلته يې لسمه برخه هم نشي کړای.

رښتيا وايي چه ځنګه غر هغسې يې کربوړی، که يوسړی هر څه وکړي او سل رازه صابون په ځان ووهي بيا هم دخپل هيواد تربيوي رنګ له ځانه نشي لرې کولی اوخپله ملي تربيه نشي اړولی.

ښايي چه تاسې په غرونو کښې له سمې نه ښه ښه ملايان پيداکړئ چه دکتاب په حاشو اونکتو به ډېرښه پوهېږي، په منطق او فلسفه کښې به يې شهرت لرې ځايوته رسيدلی وي مګر وضعيت ا و ناسته ولاړه به يې دغره والو وي او په اخلاقو او عاداتو کښې به له هغوئ نه څه ډېرفرق نه لري.

هغه به په ښارونوکښې ډېرې شپې تېرې کړی وي، علم به يې له سمې او اوارې نه غره ته خېژولی وي مګر دښاروالو او سمه والو تربيت به يې له ځانه سره نه وي وړی. ډېر پوهان به وي چه په ډېرو دقيقو علمي مسايلو به پوهېږي مګرکوم نواقص او عيبونه چه د محيط په تربيه کښې وي هغه به نشي ليدای اوپه دې باب کښې به له عوامو ډېر فرق نه لري.
دلته هغه مشهوره قصه رايادېږي چه دپښتنو په سيمه کښې دوه غرونه دي يوته ايلم او بل ته دوه سرى وايي، څه خلق چه دايلم په لمنه کښې اوسي هغوی خپل غرجګ ګڼي، څه نور چې د دوه سرى په اړخ پراته دي هغوی وايي دوه سرى هسک غر دی.
ددوی په مينځ کښې هروخت په دې خبره جګړه وي اوکله کله په کښې سرونه هم ماتېږي، په دغه ځای کښې کوم وخت يوطالب العلم له خپل استاذ سره دابحث راواخيست چه مونږ ولې ټول عمر په خوشې خبره جنګونه کوو او يوبل ژوبلوو؟ دانا پوهى باید ورکه کړو او داعادات پرېږدو، استاذ هم دده تائيدکاوه او دا جنګونه يې د حماقت او ناداني سنداو حجت ګاڼه، په دې بحث کښې له طالب نه ووېل شوه معلومه خبره ده چې دايلم غرجګ دی او دوه سرى ټيټ دی، دلته دملاصاحب هغه ټولې خبرې هېرې شوې او طالب ته يې په بدو او ردو ويلو شروع وکړه، طالب هم دايلم په غره ټينګ ولاړو او له استاذ سره په جګړه اخته شو.
وګورئ! دوی دواړه دعلم اوپوهې له خوا پوهېدل چه دا جګړه د ناپوهى علامه ده مګر د محيط له تاثيره يې ځانونه خلاص نشوکړای اوکه هر څه و، بيا هم يو د ايلم او بل د دوه سرى و.
علم او پوهه سړی پوه کولی شي مګر منع کولی يې نشي ځکه چه تربيه په علم باندې غلبه لري. يوسړی داکولی شي چه بل په خبره پوه کړي مګر ښه کولی يې نه شي، انسان په ډېرو شيانو پوهېږي مګر کوی يې نه، پوهول دعلم کاردی مګرښه کول اوپه ښه لاره بيول صحيح تربيت غواړي.

دقضاوت شعور

ځينې کسان دي چه په خپله پره نه شي پوهېدلی او ټل نور خلک په خپل حق کښې ملامت بولي. دوی هرڅه کولی شي مګر په ځان باندې دملامتى حکم نشي کولی او خپله ګناه ورته دنورو له ټوا به ښه ښکاري، دوی په خپل ځان او په خپلو کړو هيڅ قصورنه ويني او داسې معلومېږي لکه چې ددوی سترګې د ځان د ليدو د پاره نه وي.
د دوی د ډېوې لاندې هميشه تياره موجود وي او هغه څه چې بايد په ځان کښې وګوري په جهان کښې يې ګوري.
دوی چې په خپل ګرېوان کښې سرښکته کړي او ځانته متوجه شي يوه ذره ملامتي نه شي ليدای مګرچې بل ته متوجه شي ډېر واړه شيان په نظرکښې غټ ورځي او په لږمانه کښې هډوکي پيداکوي ددغسې اشخاصو انساني شعو ډېر کمزوری وي او دوجدان سترګې يې ړندې وي.
دا راز خلک دانصاف او عدالت په پوله هم کله نه وي تېرشوي، او دبل آس له خپل ټټو سره هېڅکله نه برابر وي.
دغسې انسانان چې دخپل عيب او قصور له ليدلو عاجزدي اودغه توان نه لري چې په خپله سهوه او خپل نقصان اعتراف وکړي، دخپل ځان اصلاح هېڅکله نه شي کولی او خپل عيب ورته هنر معلومېږي.
هغه دقضاوت شعور چه په حيوان کښې نشته او په انسان کښې شته سړی مجبوروي چې خپل ښه اوبد وسنجوي او هغه وخت چه دده معامله له نورو سره پيداشي ځا نته تر ځځ ونه وهي او ډېره ښه منصفي وکړي.
هغه وخت چې انسان د ځان او دبل په حق کښې حکميت کوي او ځانته دقضاوت په حق قايلېږي بايد خود خواهي او خو د غرضي پرېږدي، د ځان مينه له زړه نه وباسي، د خپل اوپردی فرق ونه کړي، د حق په ستونی پښې کښېږدي

او له حقه څخه تېر نشي، عدالت او حقانيت له انسان نه همدغه تقاضا لري او دقضاوت شعور داغواړي چې انسان به له ځا نه سترګې نه پټوي او په خپل قصور به اعتراف کوي.
زه دانه وايم چه څوک به هېڅکله کوم بد يا ناوړه کارنه کوي، هېڅکله به د چا په حق کښې ګرم او ملامت نه وي او نه به د نفس او شيطان په لار درومي ځکه چه زه په دنيا کښې ديوه معصوم انسان انتظار نه لرم او دانسانانو په هيواد کښې پرښتې نه غواړم، زما آرزو يوازې همدغه ده چې انسان يواخلاقي احساس او دقضاوت صحيح شعور ولري چه خپل نفس هم محاکمه کړی شي اوپه خپله ګناه اعتراف وکړي. کله چه انسان له ځانه سره يوازې کېږي او په خپل ګرېوان کښې سرښکته کوي بايد خپل عيبونه خپل نقصانونه وليدای شي او ندامت وکړي. همدغه پښيماني او ندامت انسان اصلاح کوي او پاک خدای پرې خوشحالېږي.
انسانان هم هغه انسانان ډېرښه ګڼي چه په حق اعتراف کوي او خپله پړه مني، هغه څوک چې ګناه کوي او ځان ګناهکارنه بولي، هرڅوک ورته په قهر اونفرت ګوري او د خدای درحم او مهربانۍ مستحق نه ګڼل کېږي، دانسان اوشيطان فرق همدغه دی چې يو په خپل قصور او پخپله ګناه اقرار کوي او مغفرت غواړي، هغه بل د خپلې سرکشۍ او نافر مانۍ دپاره دلايل پيداکوي او ځان ګرم نه بولي.
دعصيان او بغاوت فرق هم همدغه دی او هغه شی چې له ګناه نه لوی جرم بلل کېږي په خپله ګناه نه قايليد ل او خپله پړه نه منل دی.

ذوق

څوک چه د يوه ښه شعر په لوستلو، ديوې ښکلې نغمې په اروېدلو، ديوې ښې منظرې په ليدلو پخپل نفسی حالت او کيفيت کښی تغير وينی او د خوشحالۍ احساس کوی هغه ته د ذوق خاوند ويل کېږي، او هغه چه له دې ټولو شيانو پټې سترګې تېرېږي او په بې اعتنايي ورته ګوري د بې ذوقو په ټولکی کښې راځي.
د يوه مدنی او بدوی انسان فرق هم د ذوق او حساسيت په اعتبار ډېر ښه معلومېږي.
هغه څه چه يوشاعر او دشعور خاوندېې داسمان په رڼو ستورو، دسپوږمۍ په سپينه رڼا، د درياب په مستۍ، دشنو بڼونو په سمسو رتيا، دبلبلو په نغمو، دښکلو په ناز او خنداکښې ګوري د غرو شپانه اوساده انسانان يې هم وينې مګرپه دواړو يوشان اثرنه کوي او په احساس کښی يې ډېر تفاوت موجود وي.
هغه کسان چه د شعر او ادب له اغېزې لاندې نه دي راغلي او دغه حلال سحر پرې تاثير نه کوي بايد پخپل ځان ووېرېږي اوپوه شي چه انساني احساس يې ډېر کمزوری دی او له ذوق څخه لږه برخه لري.
هغه ذوق چه انسان ته دخوړو اوترو و خوند ښئي حيوانات يې هم لري او مچان هم د خوږو احساس کولی شي مګر هغه بل ذوق چه دلطايفو او محاسنو په خوند باندې پوهيدل دی هغه يو بل شان تلذذ دی چه په خوراکو نوکښې هېڅکله نه موندل کېږي او له شهواني خوندو نه هسک مقام لري.
دا ذوق بلبله دګلزار لورته بيايي اوهغه ذوق کارغه په مردارو پسی ګرزوي. بې ذوقی د انسان لپاره لوی عيب دی اوهغه څوک چه دښو خبرو او انسانی فضايلو په خونداوکيف نشي پوهېدلی له ډېر لوی نعمته محروم دی. هغه چاته چه دزرکو له اوازه درزکو کباب خوندورکوي او د رباب له ترنګه دغوری شرنګ ته زيات خوشحالېږي د هغه په حا ل افسوس او حسرت په کار دی.

دغه شان خلق دوطن له خرابۍ نه د خپلې اشتها په خرابۍ ډېر خپه کېږي اوبې له شخوند وهلوپه خوندنشي پوهيدلی. څوک چه د خير رسولو اوعواطفو ذوق پيداکړي هغه بيا له دېنه چه ځان ورى پرېږدي او بل موړ کړي ډېر خونداخلی اودغه مزه په ډېرو خوندورو طعامونوکښې نه مومي.

پوهان اومشران بايد دصحيح اوانسانی ذوق په پيداکولو او روزلو کوښښ وکړي او حيواني ذوقونه په انساني ذوقونو بدل کاندي. هغه کسان چه دشهواتوپه استسقی اخته دي او داتنده پکښې زياته شوېده که هغوی هرڅومره خوړوب اوسيراب شي نسونه بې پرسېږي اومري مګر تنده بې نه ماتېږي او قناعت ئې نه حاصلېږي.

ددوی اساسي علاج دانه دی چه خواړه او اوبه پرې زيات کړو بلکه اصلي چاره بې پرهيز او درنځور ذوق مخالفت دی.

که ذوق مريض اوعليل وي ياله فسق اوفجورسره اشناشي دغه ملکوتي انسان د حيواناتو په غوجل کښې ترې اومقام بې ټيټوي مګرکه دغه مادي ذوق له معنوي عالم سره اشنايي پيداکړي او نور خوندونه وپېژني انساني سويه لوړېږي اوعالي اخلاق په محيط کښې رواج مومي. دذوق تربيه او پالنه دعالي ادب اوشعر کاردی او په ادبي درسونو ذوق عرفاني کېږي.

هغه روحي امراض چه ډاکتران بې علاج نشي کړای دشعر او ادب خاوندان بې په اسانۍ چاره کولی شي.

که په شعر او ادب کښې معنوي ذوق او عرفاني شعور حلول وکړي او شاعر دظوا هرو په ځای حقايق او معاني وستائي کيدای شي چه ديوه ملت په روحياتو، اخلاقو او عاداتو کښې تغير پيښ کړي او ذوق بې ورواړوی.

هغه احساس او هغه مينه چه له سليم ذوق څخه پيدا کېږي په اجتماع کښې ډېر ښه تاثير لري او د ډېرو بدبختيو علاج پرې کېږي.

خيال

خيا ل يوپټ معنوي قوت دی چه له واقعاتو اومحسوساتو نه هغه خواځېنې شيانويني او په غيبي حقايقو پورې زړه ترې.

په کومه لاره چه خيا ل تللی شي هلته عقل د ړندو په شان ټپرېږي او څه نه ويني. د انسان د فکر او عقل مانۍ په خيا ل ولاړه ده او دملتونو په حيات کښې ډېره ستره او مهمه برخه لري.

کوم علوم چه عقل پرې يقين کړی دی او دخيا ل برخه په کښې ډېره لږه معلومېږي که غوراو دقت وکړو خيا ل په کښې ډېره برخه لري.

که تاسي له يوه رياضي دان څخه د (واحد) تعريف وغواړئ چه درياضيانو ابتدا او انتها ګڼل کېږي يا د هندسي له يوه عالم څخه د (نقطې) پوښتنه وکړئ چه ټول خطوط ورځنې پيداشوي اوله خطوطو څخه بياطو ل، عرض او عمق يعنې مقائيس ثلاثه پيداشوی دغه دواړه شيان بې له خياله وجودنلری. دغه دصحراکانې چه مونږ بې په حجريت او کانيتوب پېژنو دا هم دخيا ل اغېزه ده او دانسان تحليل دتحجر اوتجمدپه صورت ورته قايل شوی دی.

که چيری انسان د خيا ل له قوته محروم وای اوبې له محسوساتو بې نور څه نه ليدلی عقل اوفکر بې دغی درجې ته نشو رسېدلی اوپه غيب بې ايمان نشو راوړلی. خيا ل په انساني ژوند کښې نشاط اوسرورپيداکوي او احساسات وعواطف

روزی. هغه شی چه دانسان په نظرکښې معنوي محسنات او روحي آما ل څلوي هغه خیا ل دی او همدغه شی لکه یو ه ښکلې حوره انسان په هر حا ل کښې خوښ او خوشحاله ساتي.

دوطنخواهي احساس، د ازادی ارزو، دشهرت تمنا دانسان یوه خیالي معشوقه ده او همدغه شی بې یوې خوا او بلې خواته بیا یي اولوی لوی کارونه پرې کوي. همدغه انسانی تخیلات دي چه دیوه ملت خواره واره افراد راغونډوي او اجتماعی جذبات و احساسات ژوندی کوي، خیا ل په شعر او ادب کښې ډېر د خل لري او شعراً او ادبا ً د خیا ل په مرسته عواطف اومشاعر راوینبوي.

چیرته چه شعر او ادب کمزوری او خیالات مړه وي هغه ملت هم مړبلل کېږي اوانسانان د مادیاتو په مینه کښې ورکېږي هلته په زړونو باندې مایوسي اوافسردګي غلبه پیدا کوي او دعرفاني نهضت او ارتقا مینه له مغزونه وزي.

په دغسې ځایونوکښې خلق په مساجدوکښې ناست وي سرونه بې په زنګنو ایښی وي، خطیبان خطبې او خطابې لولي، مګر د دوی په زړونو کښې هېڅ جذبه هېڅ جوش او حرکت نه پیداکېږي او ټول په مراقبه کښې ویده وي.

مجالس او محافل بې روحه وي، جراید اومطبوعات څوک نه لولي، خلق ظاهراً په کلو او ښارونو کښې اوسي مګر په زړونوکښې سره بېل او جدا وي.

د هرچا غم او خوشحالی ځانته وي، هېڅوک له هېچا سره رابطه اوعلاقه نه لري، همدردي اوغمشریکي له مینځه ځي او یوه بېشعوره ړند ه دنیا جوړېږي.

که په شعر او ادب کښې له خیا ل او تخیل څخه کارو اخستل شي او له خیا ل نه استفاده وشي له ړندو سترګو نه هم اوښکې تو یوي اوله کاڼو نه سخت زړونه نرموي.

تاسې فرض کړئ چه په یو ځای زورور سیلاب راشي او د ډېرو خلقو کورونه خراب کړي، ډېر مالونه او ډېر انسانان له ځانه سره یوسي اوښځې ونر، ماشومان او سپین ږیري په اوبوکښې لاهو کړي، که مونږ دغه حادثه دیوه خبر اواطلاع په صورت شایع کړو دومره تاثیر به ونکړي لکه چه یو ادیب دغه واقعه په یوه ډرام کښې تصویر کړي یا یو شاعر ورځنې موثر اومهیج شعر جوړ کړي او خیا ل پکښې خپله ساحري صرف کاندي. داواضحه خبره ده چه خیا ل په عواطفو اواحساساتوباندې حاکمیت لري او تعقل محض دغومره رقت او دقت نشي جلبولی.که انسان یوازې دعقل په نغوته کارکولی نو دسیلاب یو مختصر خبر او دتلفاتو احصائیه کافی وه چه دمصیبت لیدونکو دپاره د نورو همدردي اودلسوزي حاصله کړي او د شعر و رومان وظیفه په ځای کړي مګر داهېڅکله نشي چه یوه سړه بې روحه معقوله خبره لکه یوشعر اوادبی شاهکار چه له خیا ل اوتخیل نه پکښې کاراخستل شوی په زړونو اثرو کړی او عواطف وخوځوی.

عشق او حرص

کورپه کوراوکلي په کلي ګرزېد مه، دهرچا به چې څه په خدای لوربدل هغه به یې زما په ځولۍ کښې غورځول،رنګ په رنګ غلې او دانې به زما په ګوډي کښې ټولیدې او په کچکو ل کښې به مې څو ډوله ټوکان جمع شوه مګر زه به نه قانع کیدم او زما سر ګرداني نه ورکیدله. له یوه کلي به بل ته تلم اوله بل نه بل ته، هېڅ نه وم خبر چې زما لیلی په کوم کور کښې ده؟ او زه څه شی دومره لالهانده کړی یم؟.

زه به لکه د هوا مرغه سرګردانه ګرزېدم او نه به پوهېدم چه دکوم دام او کوم ښکاري ښکاريم؟ ما ته نه وه معلومه چه دا د حرص او لوږی سرګرداني به کله او څنګه قطع شي؟ لکه چه د هوا مرغان په یوه پټی، یوه باغ او یوه بڼ کښې نه ایسارېږي زه هم د یوه کلي او یوه کور په خیرات نه قانع کېدم او په ډېرو ګرزیدو به نه ستړی کیدمه.
زه په دی نه پوهېدم چې د ګلزار بلبلې ولې په دانو پسې نه ځي او لکه کارغان مرداری نه لټوي.
ددې سر کشفول زما دپاره ډېرګران کار و او د دنیا په دغسې اسرارو پوهېدل هم څه اسانه کار نه دی. دعلم او پوهې ریباران د هرچاکورته لاره نه لري او هر چا ته د معرفت له دنیا نه خبر نه راوړي.
ماته دا پته نه لګېده چه دحرص علاج په څه شي کېږي؟ او هغه څه چه دانسان مخه له ټولو شیانو یوه شي ته راګرزوي څه بې بولي ؟
زه ډېره موده دغسې سرګردانه او لالهانده در په در، خاورې په سر وګرزېدم او خیر مې غوښته چه نا څاپه مې په یوه ښکلې لیلی سترګې ونښتې او د جما ل پرښتې خپله راته خیر راووړ.
زه اوس د بل چا سره خبرې نه کوم او بل څوك نه وینم یوازې له خپلې محبوبې سره راز و نیاز لرم او وایم: څه ښه ورځ وه، څه ښه ساعت و چه د کور مزدوره له کاله وتلې وه او تا پخپله له دروازې نه سر راشکاره کړ.
تا ماته وکتل او ما تا ته، پدې کتلو کښې نه پوهېږم څه اثر موجود و، چه زه بې له نورو کورونو راستون کړم او یوازې ستا د در ملنګ شوم. تا ما ته په اصل کښې د عشق او محبت خیر راووړ او زما لوږه دې بیخي ورکه کړه. زما د حرص کجکول دې مات کړ او د خوراك و څکاك فکر دې رانه ویووړ. زه اوس د بلبلو د ژوند په راز پوه شوم، ما ته اوس دا علم بې صوته او بې الفاظو حاصل شو چه د حرص علاج بې له عشقه په بل شی نه کېږي.
هر عشق چه وي او هره لیلی چه چا ته ځان ښکاره کړي، د جما ل پرښته وي که د علم و معنی محبوبه له انسان نه بل شی جوړوي او له ذلت او حقارت نه یې خلاصوي. د دنیا حرص او سرګرداني د عشق له برکته کمېږي او کارغان و بلبلې همدغومره فرق لري. هغه ملنګان چه په دغو کوڅو کښې څوك په دیدار او څوك په دنیا پسې ګرزي په ظاهره یو شان معلومېږي مګر په حقیقت کښې یو راز نه دي.
هغه څوك چه بې له یوه ټوك ډوډی او غوړ هډوکی بل مطلب نه لري هغه ته ستا درګاه او نورې درګاه څه فرق نه لري مګر چا چه په تا پورې زړه تړلی او ستا دیدار غواړي هغه یوازې ستا د کور طواف کوي او ستا د دېوا ل سیوری د همای له سیوري نه ښه ګڼي.
ستا د ښایست په ګلزار باندې یوازې بلبلو زړه بایللي دي او بس. دا نور ټول هغه هوائي مرغان دي چه د خوړو میوو د پاره ځي او راځي او هره ورځ شل او سل باغونه لټوي.
ای ګرانې مېنې! ای ښکلیه هیواده! ای د ښکلا او نازو نعمت مېرمنې! هغه څوك چه تا نه ویني او ستا عشق یې په زړه کښې نه دی پیدا شوی هغه ستا د درګاه خاورو ته په قدر نه ګوري، ستا د بهار ارزو نه لري ستا په ګلونو لکه بورا او بلبل نه تېرېږي، ستا د جروبیو او آبشارونو، ستا د ښایسته غرونو او ګنو ځنګلونو د ښایست احساس نشي کولی ستا زرکو او هوسیو ته په مینه او محبت نه ګوري، ستا له ګلونو ډکه ځولی پرې اغېزه نه کوي، ستا ډك سیندونه او شنې درې ورته هېڅ معلومېږي.
ګرانه وطنه! تر څو چه د خلقو په نظر کښې ستا د حسن او جما ل شعور او احساس پیدا نشي او بې له غوړې او خوړې مړی نور څه ونه پېژني تر هغه وخته چه انسانان یو معنوي او نظري ذوق او شعور پیدا نکړي ستا محبت د دوی په زړونو کښې ځای نه نیسي.
دغه ډوډی غرب عالم چه بې له نس مړولو بله سودا نلري او د عشق و مینې له جهانه نا خبره دی ستا مینې او محبت ته نشي رسیدلی. دوی له تا نه ډېرې ګټې وکړې مګر ستا عشق بې په زړه کښې پیدا نشو دوی لکه لیوان ستا په رمو کښې ګډ شوه او ډېرې غوښې یې و خوړې مګر ستا نشوه.

په رښتیا چه عشق او مینه د ګټې او فایدې په رڼا کښې نه موندل کېږي او له دغه لارې څوك د عشق مقام ته نه رسېږي.
هو! عشق د نفع او فایدې جغ ته سر نه ټیټوي بلکه شروع یې په دغه قربانۍ باندې کېږي.
عشق د سوداګرۍ متاع نه ده او خیټور پرې نشي پوهېدلی. د عشق درس باید له بلبل او بورا څخه واخستل شي او د شعر و ادب په نغمو کښې د وطن او هیواد عشق و مومو.
دا سندرې د وطن شاعران وائي او شعر و ادب دا کولی شي چه مونږ له دغه عشق سره اشنا کاندي.

دمشرانو عشق

څوک چه لوی شي او دمشرتوب لوړې درجې ته ورسېږي هغه بیا په دغسې ډیوو چه په یوه کورکښې بلېږي ځان نه سېزی او نه لکه هلکان په کوم سپین مخ یا ملالو سترګو خپل زړه بایلي.
هغه هېڅکله ددنیا په سرو او سپینو داسې نه مین کېږي لکه په ما ل مین سوداګر چه شپه او ورځ ددنیاپه غم کښې ورک وي او بل هېڅ شي ته یې پام نه وي، ما ل لا څه چه د خپل ځان، خپلو لوڼو او ځامنو، د خپل ټبراو کهول مېنه اودوستی هم پرې دومره غلبه نه کوي چه نور هر څه هېرکړي اویوازې خپل غم وژاړي.
مشران او لوی خلق دغه ټو ل محبتونه چه واړه خلق یې لري په یوه عشق قربانوي چه هغه دملت او هېوا د عشق دی.
د همدغه عشق په اثر د ملتو مشران دمشرتوب حق پیداکوي او دبابا توب مقام او منزلت مومي.
څنګه چه یو طفل اوکوچنی دډېری ناپوهۍ په وخت کښې خپل پلار پیژني اوپه غېږ کښې ځان ورغورځوی ملتونه هم که هرڅومره بې تعلیمه وي دخپلو خوا خوږو مشرانو تیمز کولی شي او د دوی په څولۍ کښې ځان اچوی، خپل ټول مقدرات دوی ته سپاري او په دوی اعتماد کوي.
دعشق په جاذبه کښې دغه قوت موجوددی چه احمد شاه غوندې د پنځه ویشت کالو ځلمی دټولو پښتنو بابا کړی او دډیلی په تخت یې کښېنوي. دپښتو نخوا اوپښتنو عشق احمدشاه بابا ته لویه شهنشاهي ورکړه او ډېرو سپین ږیرو دده بابا توب ومانه ځکه چه دی رښتیانی مشر و او هغه عشق چه په مشرانو کښې پیداکېږي په ده کښې موجود و.
ده په دروغو خپل وطن او هېواد ته دانه دی ویلی:

ســــــــتا دعشــــــــق لـــــــه وینــــــو ډک شــــــــوه ځیګرونـــــــــه
ســــــتا پـــــــه لاره کښـــــــې بــــــايلي ځلمـــــــي ســــــرونه
تاتـــــــه راشــــــــمه زړګــــــــی زمــــــا فــــــــارغ شــــــــي
بــــــــې لــــــــه تــــــامې اندېښـــــــنې د زړه مارونــــــــه

دډیلـــــــــي تخـــــت هېرومـــــــه چـــــــه رایــــــــادکړم

زمـــــا دښـــــــکلی پښـــــــتو نخـــــــوا دغروســـــــــرونه

کــــــه تمامــــــه دنیـــــا یـــــو خـــــوا تـــــه بـــــل خــــواېې

زمـــــا خــــــوښ دی ســـــــتا خـــــالي تــــــش ډګرونـــــــه

احمـــــــد شـــــــاه بـــــــه دغـــــه ســـــــتاقدر هېرنـــــه کـــــا

کــــــه ونیســــــــــي دتمـــــــام جهـــــــــان ملکونـــــــــه

څوک چه معنوی رشداو بلوغ ته ورسېږي او دمشرتوب درجه وموميې هغه له وطن او هیواد سره همدغسې عشق پیداکوي او وطن ته دعشق په نظرګوري، هغه بیا دغرو په څوکو، دصحرا په لمنو، دوطن په کاڼو او بوټو کښې یوه داسې تجلی اورڼا ويني چه هر څوک پې نشي لیدای او هر چا ته ځان نه ښئي.

څنګه چه یوښاپیرک څلانده لمرنشي لیدای، یوکوچنی دځلمیتوب احساس نشی کړای، ددغو ټیټو ډیو و پتنګان دستورو ډیوو ته نه رسېږي، دغه عالي عشق ته هم هرڅوک نه رسېږي اونشي رسیدلی.

داعشق دمشرانو او لویو خلقو په برخه دی اوبل کیف لري.

ددې عشق نښې او علامې بل راز دي او ځانته شواهد لري. تاسې دغه عشق او د حسن و جما ل عشق سره بیل کړئ او هغه منظره چه دمجنون او لیلی په عشق کښې پې وینئ له سترګو لرې کړئ.

دا هغه راز مینه ده چه دپلار او ځوی دمرشد او مرېد دشاګرد او استاذ ترمینځ وي اوبې له غمخوری او خیر خواهی نورمظاهر نه لري.

په دې عشق کښې نازو نیاز، بی پروایې او تغافل نه ځائېږي اونه په کښې رقیب او رببار شته. له دې عشق سره رحم وعاطفه، ثبات او متانت همدردی او ایثار ملګری وی او له هر راز تهمتونو پې لمن پاکه ده.

دلته لېونتوب اوله خپله پردیو بېلېده نشته او نه پکښې دمعشوقو له لاسه شکایت او له رقیبانو سره حسد لیدل کېږي.

له دې عشق سره دپیسومینه او دمادیاتو محبت نه یو ځای کېږي. هغه څوک چه په پیسو مین وي او پیسې ټولوي هغه هېڅکله یوقام په ځان باندې نشی راټولولی. هغه کسان چه قومونه پرې غونډېږي هغه پیسې نه غونډوي او دغه مینه له زړه څخه باسي.

کوم اشخاص چه قصې ګټي هغه پیسې نه ګټي اوپه بت شکنی افتخار کوی.

داکیدای شي چه قلندران او درویشان دملت مشران شي او خلق پې په مشرتوب ومني مګرد پیسو مینان او سود خواره یا بډې خواره هېڅکله دمشرتوب لوړه درجه نه مومي اونه دمشرانو عشق پیداکولی شي.

ای هغو کسانو چه دمشرتوب آرزو لرئ او لویوالی غواړئ!.

راشئ! چه د خود خواهی او ټیټو مینو مراندې او تنابونه پرې کړواو د لمر و سپوږمی په خوا کښې خپلې خیمې ودروو.

راشئ! چه له دې کوچنیو ځالو والوزو او لوړپروازونه وکړو.

راشئ! چه یوملي او وطني شعور پیداکړو او دوطن غرو او رغو، کاڼو اوبوټو ته په مینه اومحبت وګورو.

که دغه شعور او دغه احساس ژوندی شو بیا به هر یو بل ته محبوب معلومېږي او هېڅوک به هېچا ته په نفرت نه ګوري.
یو بډای به دخوارانو دلداری کوي، یوعالم به ناپوهانوته سمه لاره ښئي، یو طبیب به د رنځورانو په علاج پسې ګرزي، یو قوی به دضعیف پېټی په اوږو واخلی او ټول به یو له بله ځارېږي.
راشئ! چه همدغسې وکړو او ددې په ځای چه یتیمان وژړوو د یتیمانو اوښکې پاکې کړو او د دردمنو له حاله ځان خبر کړو.

یوازېتوب

هغه خواږه ملګري څه شوه چه ټوله ورځ به مې ورسره لوبې کولې اویو ساعت به هم نه بېلېدو.
هغه کاڼې به اوس چېرته وي چه دشپې به می هم په جب کښې ساتل او یوه شېبه به مې له ځانه نه بېلول.
هغه ونې به اوس څنګه وي چه مونږ په کښې ټالونه اچول اوله ملګرو سره به مو یو ځای ځنګل.
داشیان اوس یو هم نشته او زه بېخي یوازې یم.
هغه خاورې چه مابه په کوڅوکښې ورسره لوبې کولی باد ویوړې اوزما خوشحالی هم ورسره لاړه.
هغه دګاټو او لوبو میدان به هم وران شوی وي، د ګودر غاړه به هغسې نه وي د خیزونو ځای به هم بل راز وي.
دا څه وشوه؟ او څه راپېښ شوه چه زه یې له دې ټولو بیل کړم او بېخي یوازې شوم.
زه خو به یوساعت له خپلو ملګرو نه بېلېدم او بې له هغوی مې ساعت نه تېرېده اوس ولې یوملګری نه لرم او چا ته نه نژدې کېږم.
هغه بله ورځ چه زما یو پخوانی ملګری دلته راغلی و، ما ورسره هغسې دمېنې مرکه ونکړه او بل راز راته ښکارېده، هغه به څومره خپه شوی وي اوپه زړه کښې به یې څه تېرشوی وي، هغه به وایې ده اوس خپله جامه بدله کړه او خپل پخوانی اشنایان یې پرېښودل.
ماته خودی زښت ډېرګران و، اوله هرچانه به مې ښه ګاڼه، ده هېڅکله داګمان نه کاوه چه زه به له ده سره دغسې بې پروایي کوم او دده مینه اومحبت به هېروم.
ماهم دغه تصور هېڅکله نه کاوه چه زه او دی به دومره پردی کېږو او زړه ملګرتیا به پرېږدو.
نه پوهېږم زما او دده ترمینځ چاتورې کټوې ګرزولې او زمونږ زړونه یې یوله بله تور کړه.
دی خو زما ډېر خوږ ملګری و، ما ولې دده قدر ونکړ ولې مې ده ته په مینه او محبت ونه کتل؟ کالي یې زاړه و او څه یې نه درلوده که دناپوهۍ په وجه راته بل راز ښکاره شو؟
زه اوس دعزت اواعتبار خاوند یم او دی لا چانه دی پېژندلی، که کوم بل علت اوسبب موجود دی چه زه او دی یې په زړونوکښې لرې کړو او پخوانۍ رابطه یې قطع کړه.
ښايي چه دغه خبرې ټولې رښتیا وي، ماډېره موده څه توراو سپین ولوستل اودی په هماغه پخوانی حا ل پاته دی زه اوس له کتابونو اواخبارونوسره اشناشوم او دی یوه چټۍ نشي لوستلی، زه په یوه ماڼۍ کښې دماموریت په چوکۍ ناست یم او دی پخپل کور کښې پوزی نه لري، زما خلق قدر کوي او دده سلام هم نه اخلي مګر دا نو ولې زما اودده

د ښلتون سبب کېږي ولې زما او د ده ملګرتیا قطع کوي. که یو تن څه نه لري اوغریب وي هغه سره به سړی خپله اشنایي قطع کوي او که به مرسته او کومک ورسره کوي.
که دسړی یوملګری ناپوه وي او په څه نه پوهېږي هغه به پوه کوي او که به يې له خپل مجلسه شړي.
هغه انسان چې دپوهې اولیاقت دعوه کوي او ځان دپوهانو دډلې ګڼي ځنګه دا قبلولی شي چه د خپل هېواد خواران اوغریبان له خپلې مینې او محبته محروم کړي اوعلم وپوهه دښلتون اولرېوالی موجب وګڼي. داعادات خو له یوه ښاغلی انسان سره نه ښائي.
علم او پوهه باید یوسړی له نورونه ښېل اولرې نکړي او نه د دنیا عزت او اعتبار یو انسان له خوارانو او غریبانو نه وشکوي.
هغه علم چه دکوډو په شان دوه خواږه ملګري ښېلوي او دغرور موجب ګرزي له ناپوهی نه يې زیان او ضرر ډېردی او هغه سواد چه سړی له محیط اواجتماع نه لرې کوي اوله نورونه دسړی زړه توروي په حقیقت کښې همدغه توره کټو ده او ماتول يې پکار دی.
که څوک غواړي چه په اجتماع کښې ژوند وکړي او له محیط نه استفاده وکړي، دعلم او لیاقت غرور دې له ځانه لرې کړي، خپله هوښیاری او دبل ناپوهی دې حایل نه ګڼي، سړیتوب اوانسانیت دې نه هېروي، اجتماعي مېلان دې نه بایلي، خوار وغریب ته دې په خوارو سترګو نه ګوري، له ملګرو دې په هېڅ وخت او هېڅ حا ل کښې نه ښلېږي، بلکه رادې شي او له جماعت سره دې خپل غم شریک کړي او خپله خوشحالی دې هم دنور په خوشحالی کښې ولټوي خپل زړه اوفکر دې له نورونه نه ښېلوي، یوځای دې ورسره خاندي او یوځای دې ورسره ژاړي، ددوی په خوښه دې کارکوي چه دده په خوښه کاروشي.
خوشحالی او کامیابی همدلته ده او په یوازې توب کښې نشته، هرڅوک چه له نورونه پردی او لرې شو هغه هېڅکله نشي خوشحالیدلی اوپه یوه پټ اورسوزي.
د (من شذ شذ فی النار) همدغه معنی ده او ددنیا دوزخ همدغه یوازېتوب دی.

زه او ته

مونږ باید دلته داسې اورونه بل نکړو چه کلی او ښارونه وسیزي او په لوګی يې د بصیرت سترګې ړندې شي ځکه چه دا اور د حسد اور او دشیطان له کوره دی.
مونږ به خپلې ډېوې له هغه اوره لګوو چه په کوه طور کښې يې ځان ښکاره کړی او د زړونو او دماغونو خونې روښانه کوي.
د حضرت ابراهیم (ع) پیروان باید پخپل عمل او یقین سور اور ځانته ګلزار کړي او پخپل لاس د عالم دسېزلو لپاره دوزخونه جوړنه کړي.
هرچا چه په پخپل زړه کښې د حسداور مړکړ ددوزخ اوربې نشي سېزلی اوپه سرولمبو کښې سلامت پاته کېږي.
هغه څوک چه له یوه جماعت او جمعیت نه په نفرت او عناد وزي هغه هروخت په سره اور کښې سوزي او تل په اورکښې وي.
ته په دې پوه شه چه زما اوستا ښلتون لویه ګناه ده.

که دوه مین سره بیل شي پروا نشته ځکه چه عشق او محبت بې نور هم زیاتېږي او دوصا ل ارزو قوي کېږي مګر د دوه ورونړو بېلتون او هغه بېلتون چه دبغض و حسد په سبب پیداشي عالمونه تباه کوي او ملتونه برباد وي.
زما او ستا نزدې کېدل، یوکېدل، پخلا کېدل، ملګرى کېدل ډېرلوى اجر لري.
زه اوته دوصل لپاره یو ځکه چه فصل اوبېلول دشیطان کار دى.
زه او ته به سره نزدې کېږو او ژرژر به قدمونه اخلو چه دغه فاصله دلوى خداى په فضل اومرحمت له مینځه واخستل شي.
زه اوته که هر څومره نزدې شو هماغو مره خداى ته هم نزدې کېږو ځکه چه اورمرو به په نفس اوشیطان پښې ږدو او له نفسي اوشخصي اغراضو به تېرېږو. زه اوته به ځانته نه ګورو دملت اوممملکت خیرو سعادت ته به ګورو.
مونږ باید ملي او اجتماعي ګټې په نظرکښې ونیسو او له لوړافق څخه نظروکړو . زه به دیو کېدو اونزدې کېدو لپاره خپل هرڅه له تا قربان کړم مګر ته هرڅه له ځانه مه قربانو ه او عمومي مصلحت په نظرکښې نیسه!.

سترګې مه پټوئ!

نبه وګورئ! سترګې مه پټوئ! خداى ته ورتګ دى د قیامت ورځ راتلونکى ده، سترګې پټول، حق نه ویل، د حق په ځاى کښې چوپ کښېناستل ډېره لویه او عظیمه ګناه ده.
وګورئ! اوپه ځیرځیر وګورئ، که ستاسې سترګې خلاصې شوې که تاسې هرڅه ولیداى شوه، که ستاسې بینایي معلومه شوه ډېره لویه اوستره ګټه به وکړئ.
ستاسې ډېرې بدبختۍ په سترګو غړولو، لیدلو او کتلو ورکېږي.
تاسې دسترګو په حکمت نبه نه یاست پوه شوي او پوره کار مو له خپلو سترګو نه دى اخستى.
هغه کسان چه ګوري اووینې غله ورځنې څه نشي پټولى اوغدۍ پرې نه لوېږي.
تاسې خپلې سترګې غړوئ او ګورئ څه نه وینئ او څه نشئ لیداى، تاسې به واياست چه مونږ شپه او ورځ پېژنو، توراوسپین ببلوو، دانسان اوحیوان فرق کولى شو، که مونږ څه نه لیدلى هرګوره به د چاله موټر لاندې شوى وو یابه په کندو او کپرو کښې لوېدلي وو،په سم سرک به نه وو روان اوبې لارې به تللو.
زه وایم چه اوس هم ډېر خلق بې لارې روان دي اوسمه لار بې پرې ایښى ده، ډېر خلق له ګرنګو نو لوېدلي دي مګر ځانته نه دي ملتفت. دغه شان لیدل اوکتل چه مونږ کولى شو حیوانات بې هم کولى شي او دموټرو له مخې اوښان هم ځانونه په څنګوي، واښه اواوبه ویني، له پاښو نو او کمرو ځان نه غورځوي او له حسي خطراتو نه ډډه کوي.
دانسان لېده او کاته بایدله حیوان نه ډېر فرق ولري، د بنیادم نظرباید دومره سطحي او سرسري نه وي.

راځئ ! چه مونږ اوتاسې د خپل نظر امتحان ورکړو چه مونږ څه ليدلی شوکه نه؟ مقصد مې دا نه دی چه د اولې شپې مياشت په مازديګر ياغرمه کښې ګورو، يا به څوکروه لری يوشی معلوموو چه انسان دی که حيوان، نردی که ښځه؟ سپوردی که پلی؟ زما مطلب بل شان امتحان دی اوبل راز سترګې مې په کار دي.

هو! زه هغه سترګې غواړم چه غدر، خيانت، ريا، ټګي، ظلم اوتلبيس بلکه ابليس ورنه ډېره کوي او دغه شيان ليدلی شي.

زه وايم دغه خلق چه تاسې په لارو او کوڅوکښې، په بازارونو او مساجدو کښې، يا په دوايرو او وزارتوکښې په کراتو او مراتو ليدلی اوکتلی دی ايا تاسې دوی په رښتيا ليدلی اوکه اشتباه موکړېده.

زه ګمان کوم چه ډېرو خلقو ډېر خلق نه دی ليدلی او ورسره اشنايان شوي دي.

دغه سترګې چه له مونږ سره شته له کاره وتلي دي او څه نه ويني، دغه شان سترګې د هوا له مرغانو او دځمکې له ځناورو او حيواناتو سره هم شته.

هغه سترګې چه له رنګو نو اواجسامو نه ماورئ نورشيان ليدلی شي هغه زمونږ په کوراو کلی کښې له چا سره نشته او مونږ په رښتيا څه نه وينو. ما ته دا سودا په ټينګه پيدا شوې او زړه ته مې داخبره لوېدلی ده چه مونږ څه نشوليدلی که زه غلط شوی يم زما سودا وباسئ اوما پوه کړئ.

ماخو د مخه وويل چه زه له تاسې نه په رڼا ورځ دستورو ليدل نه غواړم، زه وايم دغه کسان چه تاسې بې هره ورځ خبرې کوئ او ورسره مخامخ کېږئ يا په موټړ اوبګيو کښې ستاله مخه تېرېږي تاسې يې پېژنئ چه دا څوک دي او څنګه خلق دي؟

هغه چه په ښوښو مانيو کښې اوسي، په اعلئ موټرو کښې سپرېږي نفيس لباسونه اغوندي، اوښه ښه خوراکونه خوري ايا په دوئ کښې خاينين، غداران، ظالمان اومنافقان نشته؟

دوی ټول کاريګر لايق اوصحيح اشخاص دي؟ دوی دغه جايدادونه او دا دومره ډېرې پيسې په مشروع ډول په کار او لياقت پيداکړي دي؟

دغه نور چه ډوډۍ نه مومي، دناستې ځای نه لري، په تن لغړ او په خېټه وږي دي په دوی کښې دوطن صادق خدمتګاران، پاک نفسه زحمت کښه او لايق اشخاص بيخي نشته؟ دوی ټول له خرمې بېکاره او غير مستحق اشخاص دي؟

تاسې ښه وګورئ! او ډېر غور وکړئ که دلته خاينانو، غدارانو او ظالمانو په ظلمو نو، رشوتونو او خيانتونو عالی قصرونه، نفيس موټرونه، پاخه جايدادونه اولوړ مقامونه پيداکړی وي او ډېر ښه خلق اوصالح اشخاص چه لس شل کاله يې دوطن خدمت په صداقت اوپاک نفسۍ کړی وي هغه نن خوارو زار، بې کوره او بې اوره ګرزي او هېڅ نه لري نوتاسې يقين وکړئ چه مونږړانده يواو څه نه وينو.

که چېرې دړندو بازار نه وای او خلقو ښه اوبد ليدلی هېڅکله به دغسې نه کيدل اونه به و شوی.

که زمونږ په سترګو پردې نه وای د رشوت خوروپه کورکښې به دابنا يسته پردې نه ځړېدلی او دقصور خاوندان به په قصرونو او مانيو کښې نه اوسېدل.

دزماني تغير

که تاسي هېر زړی نه یاست اوسترګې نه پټوئ نو په دغو لږو کلونو کښې په عالم کښې ډېرلوی تغیر پېښ شوی او زمانه بېخي بل راز شوی ده مګر دا تغیر محسوس نه دی معقول دی او دعقل خاوندان پرې ډېرښه پوهېدلی شي.

دانسان وجودکه څه هم په هماغه پخوانی حا ل دی، هماغه دوه سترګې دوه غوږونه او دوه پښې لري مګر هغه څه چه نن لیدلی شي پخواپې نشو لیدلی، هغه څه چه نن یې اوري پخوا یې نشو اورېدلی، ترهغه ځایه چه نن رسېږي پخوانشو رسیدلی، په هغه شي چه نن پوهېږي پخوا نه پوهېده ، هغه څه چه نن ویلی شي پخوا یې نشو ویلی.

څوکاله پخوا زمونږ نوکرانو او مزدورانو زمونږ له جلب لاندې منډې وهلې مګرنن راسره په موټر کښې یو ځای سپاره دي او هغومره فرق نه لرو.

یووخت و، چه مونږ بد بدکارونه ښه ګڼل او ستایل مو، بیا یو وخت راغی چه په دغو ستاینو شرمیدو او چوپ شوو مګر اوس بدو ته بد او ښو ته ښه ویلی شو.

زه چه نن خپل ځانته ګورم او دخپل شعوراو ادراک تفاوت سنجوم پوهېږم چه په دنیاکښې ډېرلوی تغیر اولوی تحو ل پېښ شوی او زمونږ په هیوادکښې یې هم ډېر تاثیر کړی دی.

یو وخت وچه مابه هغه څوک ښه ګاڼه چه چاته به یې زیان او ضرر نه رسیده مګر څه موده وروسته په دغومره ښه توب نه قانع کېدم او له ښو خلقو نه مې ښې ښې ارزوګانې هم غوښتلې، مابه ویل ښه سړی هماغه دی چه په زړه کښې یې دوطن اوملت دپاره ښې ارزوګانې اوښه نیتونه موجوددوي، مګرنن په دې هم نه یم قانع او هغه څوک ښه بولم چه ښه ښه کارونه کوي او دایثار اوفداکارۍ په میدان کښې داخل وي.

دایوازې زما حا ل نه دی نورهم ډېرملګري شته چه بې عمله ایمان کافي نه ګڼي او تشو ارزوګانو ته په څه قیمت نه دي قایل.

که څوک نن له مونږ نه ستاینه او محبوبیت غواړي او ارزولري چه مونږ ورته ښه ووایو اوښه یې وګڼو هغه دې په دې پوه شي چه تش لستوڼې اوبې لاسه لستوڼې مونږ نه خوښوو بلکه کاراوعمل ته ګورو او دهرچا جد وجهد، قرباني اوفداکارۍ په نظرکښې نیسو. مونږ اوس له پخوانه زیات هوښیارشوي یو او سادګان نه یو، مونږ خلق پېژنو اوپه زړونوکښې ډېرښه پوهېږو.

مونږ رښتیا ویلی شو، زمونږ په زړو نوکښې بې دخدای له وېرې بله وېره نشته، مونږ حقایق څرګندو او حق وایو مګر ددې کاره دپاره په یوه ترتیب قایل یو او هغو مره څه وایو چه خلق پرې پوه کولی شو.

مونږ د ځان او دبل د پوهولو او وینبولو تینګه اراده لرو او داکار هېڅکله نه پرېږدو، مونږ غواړو چه اعمالو او افکارونه دلوی خدای په توفیق خیرې او ناولتیا ګانې ورکې کړو او دضرورت په وخت کښې ډېرې ناپاکه جامې په تیږو وټکوو او په څو باړو یې ووهو.

مونږ ځینې لوړکسان وینو چه اخلاق یې ډېر ټیټ دی، په بدو او ناوړه اعمالو نه شرمېږي، دفسق په شهرت پروا نلري، خیانت ورته بدنه معلومېږي، په پردی ناموس ډېر زړور ورځې، په رشوتونو قصرونه اوماڼۍ ابادوي اوپه ډېرو هسکو ځایونوکښې ناست دي.

مونږ غواړو چه دوی خپل ځانونه اصلاح کړي او په رښتیا توبې وباسي، خپل خدای ته رجوع وکړي او په نیکو اعمالو خپل سئیات ووینځي اوپخوانی عادتونه پرېږدي.

ددی زماني همدغه تقاضا ده او دزماني تغير له دوی څخه دغه نفسي تغير غواړي. که دوی غواړي چه زمانه بې رسوا نکړي اوڅوک بې سترګو ته خلی ورنوړي باید خپل ځانونه اصلاح کړي او پوه شي چه زمانه بل راز شوه اوبل راز خلق غواړي.

برابرنه دی

صحراته ولاړم ه‍cخ کاڼی له بل سره برابر نه و، غرونو ته وختلم ځینې جګ اوځینې ټيټ و، په باغونو وګرځېدم دټولو بوټو وده او لوړتيا يوراز نه وه، ددریاب کبان مې وليدل يوله بله په ټول کښې برابر نه ختل، د هوامرغان هم ځينې غټ او ځينې واړه و، ښارونه مې وکتل د ځينو کورو ديوالونه اوچت و اود ځينو نه و، کورونو ته ننوتم، ځينې غولی لوی و، ځينې واړه، په دوايروکښې وګرځېدم ټول ميزونه او ټولې چوکۍ يوشان نه وې، کتا بخانې مې وکتلې د درستو کتابو قطع اوحجم برابرنه و، هيوادونه مې وليدل ځينې تاوده و، ځينې ساړه، انسانان مې وکتل څوک جوړو او څوک ناجوړه، څوک ړانده و او څوک بينا.

د لوی خدای کتاب مې ببرته کړ دا خبرې مې پکښې وليدې:

ايا پوه او ناپوه برابر دي؟ د ړانده او بينا ترمينځ څه فرق نشته؟ ددوزخ اوجنت خاوندان څه توپيرنه لري؟ نوراو ظلمت يو راز دي؟ په دې پوښتنو راويښ شوم او په عالم کښې مې بیاسترګې وغړولی. هغه فرقونه چه په نورو انواعو او اجناسو کښې و، په انسانانو کښې يو په سلو زيات معلومېده.

هغه ښاپيريان او ديوان چه خلقو له کوه قاف نه هغه خوا لټول ما په دوی کښې وليدل، د پرښتو اولعينانو په معنی پوه شوم، قصابان او شپانه مې وپېژندل، دعدل او ظلم، علم او جهل، خيراوشر، سعادت او شقاوت فرقونه راته واضح شوه. پدې ښه وپوهېدم چه :

جـــــوداني قـــــدريولعل پـــــه کښـــــې مونـــــده شـــــي

نـــــور جهـــــان واړه د توروکـــــاڼو غـــــردی

ماته دامعلومه شوه چه دډېرو لويو ملتو او لويو ټولنوقدر اوقيمت په يو څوتنو پورې تړلی وي چه که هغه ورځنې ليرې شي هېڅ ورته نه پاته کېږي. او دمتمدنو اقوامو فرق له وحشيانو نه په يو څو تنوباندې کېږي.

لکه چه دانسان په جسم کښې مخ، سترګې، پوزه چه په وجودکښې ډېره محدوده او لږه حصه ده، يو انسان له بل ځنې بېلوي دغسې ملتونه اوټولنې هم د يو څو محدودو اشخاصو په وجود امتياز پيداکوی او بېلېږي.

په هرمملکت کښې يو څوتنه محدود اشخاص وي چه دهغه مملکت سترګې اوپوزه ګڼل کېږي او ديوه هېواد نوم اونشان لوړوي.

لکه چه يوانسان پخپل ټول وجودکښې دوه سترګې لري چه د هغو په بينايي دجهان لوړې ژورې ويني اوسمه لارپېژني يوه جامعه هم څوتنه لري چه د هغوی په بينايي اوبصيرت يوې خوا او بلې خواته حرکت کوی او دملت سترګې ګڼل کېږي.

د همدې لامله ښه اوبد ددوی په سترګو لیدل کېږي، د فکر کولو او خیروشر سنجولو امید دوی ته کېږي، دهیواد ترقي او لوړتیا د دوی دسعي اوعمل محصول باله شي اوهرڅه په دوی پورې مربوط او موقوف وي. کله چه په توره شپه کښې یوټولګی خلق چېرته روان وي نو ډیوه اوچراغ له یوه یادوه تنوسره وي او نورټول دهغوی په رڼا کښې روان وي اولاره ګوري. که دغه درڼا خاوندان له دوی نه بېل شي ټول په تورتم کښې پاته کېږي او بیاڅوک کندې کېږې نشي لیدای، دعقل اوفکر رڼا هم له محدودو اشخاصو سره وي مګر فایده یې عامه وي اوهر چاته لاره ښئي.

یوملت باید درڼا د خاوندانو قدروکړي او پدې پوه شي چه بې له دوی نه په ټولو باندې تورتم او تیاره راځي اولاره ورکیږي.

هغه مشعل چه مونږ ته دلارې ټیټ وپاس راښئی او زمونږ مخه رڼاکوي ددوی په لاس کښې دی او دوی پیداکړی، که دوی نه و رڼا نشته اوپه هرقدم کښې دلویدلواو پریو تلو خطرات موجود دی.

د اسلام درد منو!

عابده! هغه څه چه ته یې په ډېرو وظایفو او نوافلوکښې لټوې دخدای دمخلوق په خدمت کښې ډېر ښه موندل کېږي.

زاهده! څه شی چه ته یې د ځان په ورې کولو اونفلي روژو نیولوکښې غواړې دمساکینو اوفقیرانو په مړولو هم لاس ته درځي.

عارفه! چوپ کښېناستل او د خدای په فکر او ذکر مشغولېدل عبادت دی مګر زورورو ته حق ویل او حق بیانول ډېرلوی اوستر عبادت دی.

مسلمانه! دقران تلاوت ثواب لري مګر په قران باندې عمل کول فرض دی. ای دتقوی او ریاضت خاوندانو تاسې له خپلو کوټنیو سرونه راوباسئ له دې سپینو ځادرونو مخونه راښکاره کړئ او په عالم کښې سترګې وغړوئ چه دخدای دمخلوق څه حا ل دی؟ او په څه راز مصیبتونو اخته دي په جهان کښې څه مظالم او څومره بې رحمۍ موجودې دي.

تاسې انصاف وکړئ! چه تسبې اړو ل ډېر ثواب لري که په سروغرموکښې یوې کو ل او یو مسکین مړول؟ په جای نماز باندې قرار کښیناستل ښه دی؟ که د خدای په لاره کښې ستړی کیدل؟

رښتیا ووایاست چه دبل په خیرات روژه ماتو ل ډېر ثواب لري که خپل ما ل له مسکین اوفقیر سره خوړ ل؟

ماپوه کړئ! چه پاک خدای دخیرات او شکرانو په اخستلو ډېر خوشحالېږي؟ که په ورکولوېې؟

راشئ؟ دخدای رضا او داخرت ثوابونه په ګرانو اوسختو کارونوکښې او دمخلوق په خدمت کښې ولټوئ!

یو مظلوم دظالم له منګولو خلاص کړئ، دیوې کونډې په سرپورنی واچوئ دیوه یتیم اوښکې پاکې کړئ! یوه پوروړی ته پور ورکړئ، دیوه رنځو ر دوا او درمل وکړئ. دغه خواران او غریبان چه دپاک خدای صادق اوساده بندګان دي خپل خدمت ته مه رابولئ او مه یې مریدان کوئ؟ بلکه تاسې ددوی مریدان شئ او خدمت یې وکړئ. د خدای رضا او د خدای جنت په دغه ډول حاصلولی شئ، اوددنیا ګټه په هغه بل صورت لاس ته درځي او درغلی ده.

دسبا فکر

هغه څه چه د ریا او تذویر په پردوکښې پټ و اوس څرګندېږي. تراوسه پورې شپه وه، تورتم و، تیاره وه، هېچا هېڅ نه لیدل هرڅه دتورې شپې له تورې پردې لاندې پټ و.

ماته نه لیدې تازه نشوم لیدای، زما په سترګو اوستا په مخ پردې پرتې وې، ماته نه پېژندلی او تاهم خپل ځان نشو پېژندلی، نن د حقایقو له مخې پورنی پورته کیږي اوښه و بد ځان ښکاره کوي، ته په دې پوه شه چه پس لدېنه ځوک خپل معایب نشي پټولی، که څوک هرڅومره کوښښ وکړي چه خپل نواقص پټ کړي او ښایسته رنګونه ورپورې ومښي کامیابېدلی نشي. او خواری بې څه ځای نه نیسي.

که څوک هوښیاروي هغه باید دځان اصلاح ته اساساً متوجه شي او ځان ونه غولوي. هغه ودانۍ چه نن سبا نړېږي په آخیرونو نه ټینګېږي او رنګ وروغن بې بیفایدې معلومېږي.

مونږ باید د خپل راتلونکی ژوند دپاره پاخه دیوالو نه جګ کړو او پوخ تعمیر بنا کړو.

له هغه کوره باید واوزو چه نن سبالوېږي او ړنګېږي. سړی باید داسې کورجوړ کړي چه دزامنو او لمسیانو شپې بې په کښې هم تېرې شي او ودانی بې پخه وي.

مطلب دا نه دی چه ټو ل به له کانو او ګټو جوړ شوی وي او دختو به ځای به په کښې سمت لګېدلی وي ځکه چه دغه راز کورونه خواران اوغریبان نشي جوړولی، زما مقصد بل راز کور دی، داسې کورچه یوه خښته به بې هم دظلم او خیانت په پیسو نه وي جوړه شوی اوپه ودانولو کښې بې مظلومان نه وي ازارشوی.

هو! ښه کور هماغه دی چه همسایه ته بې ضرر نه وي رسیدلی او هېڅکله بې دبام واورې دبل په بام نه وي لوېدلی لوی لوی ګناهونه په کښې نه وي شوی، دفساد اوضررفکرونه پکښې نه وي موجود.

ښه کو ر دانه دی چه ښایسته او رنګینې پردې په کښې زوړندې وي اوښه ښه خوراکونه په کښې وخوړل شي یاډېر نفیس سامان اولوازم ولري.

داشیان وي اوکه نه وي مګر پخپل حق قناعت،رحم اوعاطفه، عفت اوفضیلت چه په کوم کورکښې وي هغه ښه کوردی اوهېڅکله نه ورانېږي کوم کورچه اهل اوصالح اولادلري او ماران و لړمان په کښې نه وي قصروي که جونګړه، هغه کورښه کوردی او سعادت په همدغسې کورونو کښی وي.

دغه راز کور خواران او غریبان هم جوړولی شي مګر یوغیر صالح انسان بې هېڅکله نشي پیداکولی.

هرڅوک چه ځانته په دنیاکښې کور جوړوي باید دحمید دابیت واوري:

که دې نکړېه نېکیو ننګ ونام لوړ په دوه چومه دې د ختو مشه بام لوړ

پخوانی ډیوې

کله چه سړی یوازې شي او څوک نه وي نوله خیا ل او تصورسره بې زیات سروکارشي او راز راز فکرونه کوي.

څوک چه له دغې فکري مراقبې سره اشناوي هغه پوهېږي چه انسان په دغسې وخت کښې هرڅه په بل راز ویني او دجهان هره ذره ورته سکندري آئینه شي.

په همدغسې مواقعو کښې سړی په پچه خېژې اوکشمیر ویني اودمرغانو په هګیو کښې راز راز نغمې اوري. زه هم په کوټه کښې یوازې ناست وم او فکرویورم، مخامخ یو منقش رف ښکاریده چه هرڅه پکښې ایښې و او زما د خیالاتو له تلون سره بې ډېره مرسته کوله. دغه راز رفونه سړی ددې وخت په ودانیو کښې نه ویني او دپخوا وخت تعمیري

وضعیت سرې ته ښئي. داکور که څه هم زوړاو پخوانی دی مګر دبرق مزي ورته رانـوتلي دي اوساماﻥ ېې هم نـوی شویدی دلته پخوانی او اوسنی نوی اوزاړه شیان یوځای شوي او عجیب منظرلري.

دتجدد اونوی عصر آثار اواستازی دې کاله ته راغلی دی مګر دکور ساختمان ېې لا نه دی بدل کړی.

په کورکښې که څه هم برق لګېږي مګرپاس په رف باندې دتورو تېلو مسینه ډیوه ایښې ده چه مخصوص نقش ونګار لري او دوه درې طبقې ېې تشکیل کړیدی په څنګ کښې ېې یوبل ډول چراغ هم شته چه دشمع بلولو دپاره جوړشوی او اوس په لږو کورنو کښې پیداکیږي هغه خوا ورځنې دخاورینو تېلو لاټین ایښی اوسږی پوهیږي چه دغـو چراغـو هریوه پخپل وخت کښې داکوررڼا کړی او دې خلقو ېې په رڼاکښې ډیرې شپې تیرې کړیدي مګراوس دتېلو دوره تیره شویده اودشپې په کوټه کښې برق لګیږي.

زمانه وخت په وخت نوي شیان له ځان سره راوړي مګر زاړه هم څوک هیسته نه غورځوي اوپه جګوځایونو کښې ځای ورکوي. داعادت بدعادت نه دی او باید په هر کوراو هر هیوادکښې همدغه عادت جاري وي او څـوک دچا زاړه خدمتونه هېر نکړي مګر کارونه باید وخت په وخت له نـوو شیانو نه واخستل شي اوپه کورنـو کښې نـوې رڼا ګانې پیداشي.

زمانه ښائي چه زاړه شیان لـه کاره وغورځوي اونوي هم زاړه کاندي چه دغورځولو شي مګرانسانان ېې دزمانې په تاخچو او رفونو، دتاریخ په پاڼوکښې ساتي او په اوچتو ځایونوکښې ېې ږدي.

هغه چاچه لمړی ځل دتېلو خاورینه ډیوه بله کړی دبرق لـه مخترع نه ېې پوهان په کمه سترګه نه ګوري او قدرېې کوي.

انسان اوجهان په هروخت اوهرحا ل کښې یوې رڼا ته محتاج دی او دارڼا وخت په وخت خپل شان اوصورت بدلوي اوپه ظروفو کښې ېې تغیرراځي دهمدغه بدلون اوتغیر په اثرانسان دعلم و معرفت په لـوړوالی اودپـوهې په زیاتو لـو او تجلی کښې زیار کاږي.

هغه چا چه دخاورو ډیوه جوړه کړی او هغه چه دمسو ډیوه سازه کړېده یائې دښیښې په فانوس کښې کومه شمع لګولي ده دبرق اوبریښنا ترمخترع پورې هریوه کوښښ کړی چه درڼا دپاره یوه وسیله پیداکړي او دبشرتیاره خونه رنا کړي.

دوی هریو د نور او رڼا پالونکي او روزونکي دي چه دبصیرت خاوندان ورته په ډیر قدر اواحترام ګوري.

هغه رڼا چه دخاورو له تېلوپیداکیږي هغه نورچه له لمر اوسپوږمۍ څخه راځي، هغه برق چه داوبولـه جریانه حاصلیږي ېې دظرف اومحل له تبدیله څه ډیر فرق نلري.

که څوک په دغو ظاهري صورتو نو نه غولیږي دغو نووو احادثو قالبونو او ظروفو ته نه ګوري دشړشمو او ښبې په بوټو، دغوزانو اوزیتون په ونوکښې یوه رڼا او یو راز تېل موجودی چه په هر راز ډیوه کښې ببل کیفیت پیداکوي.

که سړی هغه تیل چه په ډیوه کښې ویني په ښبه کښې ووینې یا دغه سبزونکی برق چه په برقي نغریو کښې ګوري په اوبو کښې ولیدای شي، هغه ته اور او اوبه دومره فرق نه لري او د جهان په هره ذره کښې یوه رڼا ویني چه حتی د صحرا په کاڼو کښې ېې هم پیدا کولی شي.

هغه نورچه کلیم په کوه طورکښې لیده دزیتون په هره ونه کښې شته مګر محرمانه سترګې غواړي. که دانسان تعقل قـوي شي او دحواسو په بندکښې محصور پاته نشي (که څه هم دبشر موجـوده علم هماغه رڼاده چه د حواسـو لـه کړکیو رانـوتلي ده او ېې لـه دینه په ده باندې توره شپه ده) په هرشي کښې به یو نور ګوري او دوجود په نړۍ کښې به داتـور اوسپین نه وي.

اوس مونږ دحواسوله تاثیر لاندې راغلی یو چه په تېلو غوړلاسونه په ښبه او پندانه وچوو او دسترګو کتل یا لامسه قـوه مونږ ته حقیقت بل راز کوي او ظرف و محل راته مختلف انواع اوجناس په مخکښې دروي.

که دغه راز راز لوښی اومنګی چه په هرکورکښې په بېل بېل صورت وینو زمونږ د نظر مانع نشي نو په هر کورکښې دیوې ویالې اوچینې اوبه دي او د ټولو مشرب یودی، که مونږ دسیند اوویالې، کوهی اوکاریز واورې اوباران په شکلونو، صورتونو او نومونو ونه غولېږو پوهېږو چه همدغه یوشی په څو نومونو یادوو او زمونږ حواسو راته واوره او باران دوه شیه کړیدی. په حقیقت کښې همدغه یو حلاوت دی چه په خټکی، هندوانه، توت، انګور، ناك، مڼه، شفتالو اونورو کښې بې حلول کړی او په هرمحل کښې یې بېل صورت بېل رنګ بېل خوند بېل نوم پیداکړی دی.
دغه لوی او واړه خمونه چه دبېلو بېلو میوو او دانو شربتونه او عرقونه پکښې پراته دي ټول یو راز کیف لري او دکجوری او اربشو په مینځکښې څه ډېر فرق نشته.
په دغسې کتنه چه سړی له صورتونو هغه خوا وګوري پوهېږي چه کورت او شړو مبې له یوې غږکې راوتلی دی اومايعات و جما دات زمونږ احساس اوشعور بېل کړی.
هغه وخت چه زمونږتماس له مادیاتو نه قطع شي او مجرد شو ،ښائي چه دنن ورځې علم اومعرفت بل راز شي او دغه رڼا بل شانې ووینو، دنن ورځې تنویري وسایل به لکه ددې کوټې بې کاره ډیوې له کاره ولوېږي اوعلم و پوهه به په نورو قالبونو کښې ځان ښکاره کړي.

پای

Ejtemaie Nazarieyat

www.ulfat.de